МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»
Факультет охорони здоров'я і спорту
Кафедра теорії та методики фізичного виховання

Болтаєв Павло Олександрович

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТАКТИЧНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ШКІЛЬНІЙ БАСКЕТБОЛЬНІЙ СЕКЦІЇ

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 014.11 Середня освіта. (Фізична культура)

Особистий підпис – Павло БОЛТАЄВ

Науковий керівник – **Марина КАРПЕНКО**
к. п. н., доцент

Зав. кафедри – Олена ОТРАВЕНКО
к. п. н., доцент

Лубни – 2026

АНОТАЦІЯ

Болтаєв Павло Олександрович. Методи розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка, за спеціальністю: 014.11 – Середня освіта (Фізична культура). Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Лубни. 2026.

Тактична підготовка є важливою складовою тренувального процесу в командних іграх, оскільки вона забезпечує ефективну взаємодію гравців у різних ігрових ситуаціях. Розвиток тактичних навичок у учнів базової середньої освіти повинен здійснюватися з урахуванням вікових, психологічних та когнітивних особливостей цієї вікової категорії. Особливо важливо враховувати, що в підлітковому віці відбувається активне формування мислення, уваги, пам’яті, а також вміння працювати в команді, які є ключовими факторами в оволодінні ігровою тактикою.

Ефективність методики розвитку тактичних навичок значною мірою залежить від науково обґрунтованого вибору засобів, форм організації занять, поступового ускладнення ігрових ситуацій, використання моделювання, аналізу ігрових епізодів, а також диференційованого підходу до тренування юних баскетболістів. Розуміння вчителем фізичної культури та тренером закономірностей психофізіологічного розвитку підлітків дозволяє їм ефективніше формувати своє тактичне мислення, прийняття рішень у грі та здатність до колективної взаємодії.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (102 найменувань). Робота проілюстрована 6 таблицями Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок.

Ключові слова: середня освіта, баскетбол, тактична підготовка, здобувачі освіти, позаурочна робота з фізичного виховання, методика виховання.

ABSTRACT

Boltaev, Pavel Alexandrovich. Methods for developing tactical skills in secondary school students in the basketball section.

Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in the field of knowledge 01 – Education/Pedagogy, specialisation: 014.11 – Secondary education (Physical culture). State institution ‘Luhansk Taras Shevchenko National University’. Poltava, 2026.

Tactical training is an important part of the training process in team games, as it ensures effective interaction between players in different game situations. The development of tactical skills in students of basic secondary education should be carried out taking into account the age, psychological and cognitive characteristics of this age group. It is especially important to take into account that adolescence is a period of active development of thinking, attention, memory, and teamwork skills, which are key factors in mastering game tactics.

The effectiveness of the methodology for developing tactical skills largely depends on the scientifically sound choice of means, forms of organising classes, gradual complication of game situations, the use of modelling, analysis of game episodes, as well as a differentiated approach to training young basketball players. Understanding the patterns of psychophysiological development of adolescents by physical education teachers and coaches allows them to more effectively shape their tactical thinking, decision-making in the game, and ability to interact collectively.

Structure of the work: the work consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of sources used (102 titles). The work is illustrated with 6 tables. The total volume of the work is 87 pages.

Keywords: secondary education, basketball, tactical training, students, extracurricular physical education, teaching methods.

ЗМІСТ

ВСТУП…….	5
Розділ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТАКТИЧНИХ НАВИЧОК У БАСКЕТБОЛІ ……..	12
1.1. Сутність та структура тактичних навичок у спортивній секції…….	12
1.2. Вікові особливості здобувачів базової середньої освіти та їх вплив на формування тактичного мислення……	21
1.3. Особливості баскетболу в системі фізичного виховання та сучасні методики тактичної підготовки……	31
Висновки до розділу 1	38
Розділ ІІ. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ……	40
2.1. Методи дослідження…….	40
2.2. Організація дослідження……...	42
Розділ ІІІ. МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА МЕТОДІВ РОЗВИТКУ ТАКТИЧНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В БАСКЕТБОЛЬНІЙ СЕКЦІЇ …	44
3.1 Діагностика рівня тактичної підготовленості здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції…….	44
3.2 Основні засади розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у спортивній секції з баскетболу …….	46
3.3 Програма розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції……..	53
Висновки до розділу 3	64
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» (24 грудня 1993 р., № 3808-XII) зазначається, що фізична культура у сфері освіти спрямована на розвиток фізичного здоров'я, формування фізичних і психологічних здібностей, а також комплексну підготовку до активного життя. Фізичне виховання має ґрунтуватись на державних стандартах освіти, які включають науково обґрунтовані норми рухової активності з урахуванням віку й стану здоров'я. Державні стандарти базової середньої освіти регламентують зміст навчання та організацію освітнього процесу. Учні повинні формувати вміння фізично діяти, володіти технікою виконання фізичних вправ, а також усвідомлювати значення рухової активності. Актуальності набуває питання розширення форм фізичного виховання поза межами уроків, в контексті організації системної позаурочної діяльності та секційної роботи у школах.

У сучасному освітньому просторі України, в умовах активного розвитку фізичної культури та спорту, зростає роль раціонально організованої позаурочної діяльності з фізичного виховання, зокрема, в межах шкільних спортивних секцій. Особливої ваги набуває процес формування тактичної підготовленості здобувачів базової середньої освіти, адже саме в підлітковому віці відбувається становлення елементів спортивного мислення, умінь аналізувати ігрові ситуації та взаємодіяти з партнерами по команді.

Систематичні тактичні заняття сприяють розвитку здатності до швидкого аналізу умов гри, оперативного прийняття рішень і гнучкого реагування на зміну ігрової обстановки. Реалізація методики формування тактичних умінь повинна здійснюватися з урахуванням вікових, індивідуально-психологічних та пізнавальних особливостей школярів. Секційні заняття виступають ефективною організаційною формою, що забезпечує досягнення цілей фізичного виховання та стимулює інтерес учнівської молоді до регулярної рухової активності.

Баскетбол як командний вид спорту створює сприятливі умови для виховання відповідальності, розвитку лідерського потенціалу та формування навичок колективної взаємодії. Баскетбольні секції є доступним і популярним різновидом позакласної фізкультурно-спортивної діяльності, а впровадження результативних методів навчання в їх роботі сприяє зменшенню проявів гіподинамії, зміцненню фізичного стану здобувачів освіти та розвитку в них умінь командної співпраці, що набуває особливої значущості в умовах сучасних соціальних трансформацій.

Баскетбол належить до найпоширеніших ігрових видів спорту та є важливою складовою уроків фізичної культури, секційної та фізкультурно-оздоровчої роботи. Як командна гра, баскетбол характеризується високою залежністю результатів змагальної діяльності від рівня сформованості тактичних умінь як окремих спортсменів, так і команди загалом. Тактика в баскетболі розглядається як система прийомів, способів і засобів організації змагальної діяльності, спрямованих на досягнення оптимального спортивного результату. Вона охоплює узгодження індивідуальних, групових і колективних дій гравців у процесі гри. Тактична підготовка передбачає опанування різноманітних ігрових дій, їх модифікацій і умов ефективного застосування.

Тактична діяльність у баскетболі є багатокомпонентним процесом взаємодії спортсменів у фазах нападу та захисту, який спрямований на реалізацію командних завдань і досягнення переможного результату. Науково обґрунтований підхід до розроблення методики розвитку тактичних навичок дає змогу підвищити результативність тренувального процесу та підтримати стабільний інтерес здобувачів освіти до занять баскетболом. У зв’язку з цим дослідження методів формування тактичних умінь у здобувачів базової середньої освіти в умовах шкільної баскетбольної секції є своєчасним і має суттєве практичне значення.

Питання розвитку тактичних навичок у школярів, які займаються в баскетбольних секціях, протягом останніх десятиліть неодноразово

привертало увагу науковців як вітчизняних, так і зарубіжних, що обумовлено формуванням тактичного мислення у молодих спортсменів, й є однією з ключових умов підвищення ефективності командної взаємодії та загального рівня спортивної підготовки. Вчені у своїх дослідженнях прагнули визначити методи оптимальної організації тренувального процесу, а також особливості формування у школярів здатності швидко аналізувати ситуацію на майданчику та приймати адекватні тактичні рішення. При цьому проблема розглядається з різних аспектів: від педагогічно-методичного та психологічного до фізіологічного і спортивно-тренувального, що свідчить про її комплексний характер та високий практичний потенціал для розвитку спорту в навчальних закладах.

Серед провідних дослідників, які здійснювали наукові пошуки в цьому напрямі, слід відзначити праці Г. Безверхньої, яка приділяла особливу увагу методиці формування спортивного мислення у підлітків, Н. Бондарчук, що аналізувала психологічні аспекти прийняття тактичних рішень, а також В. Платонова і В. Сусла, які комплексно досліджували взаємозв’язок фізичної підготовки та розвитку ігрових навичок. Внесок В. Товта та О. Худолій стосується практичних методик удосконалення навчально-тренувального процесу в шкільних секціях, а роботи В. Цибульської, В. Чернова та Б. Шияна концентруються на систематизації знань про процеси адаптації школярів до спортивних навантажень та розвитку їхніх командних компетенцій.

Окремі зарубіжні дослідження підкреслюють значення використання сучасних технологій, ігрових моделювань та відеоаналізу для формування тактичних навичок, що дозволяє підвищити ефективність навчально-тренувальної роботи та сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу учнями.

Незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань, сучасний стан досліджень не дозволяє повністю охопити всі аспекти проблеми розвитку тактичних навичок у школярів. Існує потреба в систематизації наявних даних, у більш глибокому вивченні вікових особливостей формування тактичного мислення, а також у розробці інтегрованих програм тренувальної роботи, що

поєднують фізичну, психологічну та методичну складові. Особливо актуальним залишається питання адаптації існуючих методик до різних рівнів підготовки школярів, різних соціокультурних умов та специфіки н закладів освіти. Крім того, важливим є врахування індивідуальних особливостей учнів, їх мотивації, а також формування у них стійких навичок самостійного аналізу ігрових ситуацій, що є критичною умовою ефективного розвитку командної взаємодії та спортивної майстерності в цілому. Проблема розвитку тактичних навичок у школярів потребує подальшого наукового осмислення, уточнення існуючих підходів та пошуку нових методичних рішень, що дозволить підвищити якість навчально-тренувального процесу та ефективність формування спортивного мислення у молодих спортсменів.

Актуальність проблеми наукового пошуку обґрунтовує вибір теми кваліфікаційної роботи: «Методи розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в шкільній баскетбольній секції».

Об’єкт дослідження: процес позаурочної роботи з фізичного виховання в закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: сучасні методи та стратегії тренування для розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та запровадити в шкільну баскетбольну секцію сучасні методи та стратегії тренування для розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які сприяють формуванню в учнів навичок, що включають оцінку ситуації на майданчику, прийняття швидких рішень, взаємодію з партнерами по команді, а також адаптацію до тактичних змін у процесі гри.

Завдання дослідження:

1) визначити поняття «тактична підготовка» у контексті гри в баскетбол й проаналізувати основні компоненти тактичної підготовленості та їх значення для юних спортсменів у шкільній баскетбольній секції;

2) схарактеризувати засади розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у спортивній секції з баскетболу;

3) провести констатуючий експеримент з метою діагностики рівня розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у шкільній баскетбольній секції;

4) визначити основні принципи диференційованого підходу до розвитку тактичного мислення й розробити програму розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції.

Гіпотеза дослідження: передбачається, що розвиток тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у шкільній баскетбольній секції, буде ефективнішим за умови, якщо:

– навчально-тренувальний процес буде спрямований на формування специфічних тактичних дій, характерних для певного ігрового амплуа з впровадженням диференційованого підходу до добору вправ, ігор та ситуаційного моделювання, які відповідають рівню індивідуальної підготовленості та особистих особливостей;

– у процесі підготовки будуть активно використовуватися засоби відеоаналізу, рольових ігор та змагальних ситуацій для формування швидкості прийняття тактичних рішень та вміння взаємодіяти в команді.

Наукова новизна дослідження: розроблено методичний підхід до застосування сучасних методів і стратегій розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у шкільній баскетбольній секції, з урахуванням ігрових амплуа, рівня індивідуальної підготовленості та психофізіологічних особливостей учнів; обґрунтовано ефективність використання диференційованих тренувальних засобів, які враховують рівень підготовленості та індивідуальні особливості учнів, для цілеспрямованого розвитку тактичного мислення, що дозволяє покращити якість виконання окремих технічних елементів й забезпечує формування у школярів цілісного уявлення про структуру та логіку командних дій, сприяє розвитку навичок взаємодії з партнерами та адаптивності у різних ігрових ситуаціях.

Запровадження запропонованого методичного підходу має практичне значення для підвищення ефективності шкільної спортивної підготовки та створює передумови для подальшого вдосконалення системи навчально-тренувальної роботи у баскетбольних секціях, шляхом інтеграції інноваційних методів навчання, сучасних технологій ігрового моделювання та відеоаналізу ігрових дій.

Теоретична значимість дослідження: полягає в поглибленні, уточненні та систематизації наукових положень щодо структури, змісту й етапів формування тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються баскетболом у шкільній секції. У дослідженні конкретизовано понятійно-категоріальний апарат тактичної підготовки учнів, визначено співвідношення індивідуальних, групових і командних тактичних дій у процесі навчально-тренувальної діяльності. Розширено наукові уявлення про вікові закономірності розвитку тактичного мислення школярів, особливості сприйняття ігрових ситуацій, прийняття рішень та прогнозування дій суперника в умовах навчальної та змагальної діяльності. Уточнено принципи диференційованого та особистісно орієнтованого підходів до тактичної підготовки з урахуванням вікових, психофізичних, когнітивних та ігрових характеристик учнів, рівня їх підготовленості й досвіду участі в ігровій діяльності. Теоретично обґрунтовано доцільність поетапного застосування різних методів розвитку тактичних навичок у межах шкільної баскетбольної секції. Отримані результати доповнюють теорію і методику фізичного виховання та спортивних ігор, зокрема, баскетболу, і можуть бути використані як науково-методична основа для подальших досліджень проблем тактичної підготовки учнів закладів загальної середньої освіти з урахуванням вікових, психофізичних та ігрових характеристик учнів.

Практична значимість дослідження: практична значимість полягає в розробці програми розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти. Отримані результати дослідження можуть бути використані в роботі вчителів фізичної культури та тренерів, в освітньому процесі закладів освіти.

Використання запропонованої програми надає можливість враховувати індивідуальні та вікові особливості учнів, рівень їх фізичної підготовки, ігрові амплуа та психофізіологічні характеристики, що забезпечує більш персоналізований та цілеспрямований підхід до розвитку тактичних навичок. Результати дослідження можуть бути інтегровані в освітній процес закладів загальної середньої освіти, використані для удосконалення навчально-тренувальних програм та створення методичних рекомендацій для роботи з учнями різного рівня підготовки. Вони забезпечують науково обґрунтовану основу для організації практичних занять, моделювання ігрових ситуацій, проведення вправ на розвиток аналізу ігрових дій, а також формування навичок оперативного прийняття рішень.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження було представлено на VII Міжнародної науково-практичній конференції (Особливості методів розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції. «Сучасні тенденції та перспективи розвитку якісної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в умовах ступеневої освіти» ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», (17-18 квітня 2025 р., м. Полтава – Лубни. С. 371-374).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота загальним обсягом 87 сторінок (основний зміст 70 сторінок) складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (102 найменування).

Розділ І.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТАКТИЧНИХ НАВИЧОК У БАСКЕТБОЛІ

1.1. Сутність та структура тактичних навичок у спортивній секції

Тактична підготовка є невід'ємною складовою навчально-тренувального процесу шкільної секції, оскільки вона спрямована на розвиток здатності учня ефективно діяти в умовах суперництва. Вона забезпечує раціональне використання технічних і фізичних можливостей шляхом вдосконалення навичок прогнозування, оцінювання ситуацій і вибору оптимальних рішень.

Ефективна тактична підготовка передбачає формування індивідуального стилю ведення боротьби, що враховує особливості як власної підготовки, так і дій суперників. У процесі підготовки спортсмен навчається не лише стандартним тактичним схемам, а й здобуває здатність до творчого мислення в нестандартних ситуаціях. Такий підхід дозволяє реагувати на зміну динаміки змагального процесу, що підвищує шанси на успіх [68].

Тактичні навички тісно пов'язані з мисленнєвими процесами, зокрема з аналізом змагальних ситуацій, прогнозуванням розвитку подій та прийняттям ефективних рішень у реальному часі. Формування цих навичок вимагає систематичного тренування у змодельованих та реальних змагальних умовах, що сприяє автоматизації реакцій і стратегічному мисленню. Особливу увагу приділяють психологічній підготовці, оскільки стресостійкість та швидкість прийняття рішень у складних ситуаціях безпосередньо впливають на реалізацію тактичного плану. Наукові дослідження підтверджують, що високий рівень тактичної підготовленості спортсмена корелює з його стабільністю результатів на змаганнях. Тактична підготовка виступає як багатокомпонентний процес, що інтегрує технічні, фізичні, психологічні та когнітивні аспекти діяльності спортсмена-початківця [39].

Здійснимо аналіз наукових праць українських вчених, які досліджують особливості формування тактичного мислення та дій у різних видах спорту. Розглянемо сучасні наукові підходи до визначення сутності та структури тактичних навичок у спортивній підготовці. Обґрунтуємо значення тактичного компоненту у формуванні спортивної майстерності.

У словнику термінів і понять зі спортивних дисциплін за редакцією О. Момота, Є. Шаповал, Ю. Зайцевої та С. Новік спортивна підготовка трактується як цілісний, багатокомпонентний процес раціонального застосування знань, засобів, методів і умов, що забезпечують цілеспрямований вплив на розвиток особистості спортсмена та формування необхідного рівня його готовності до досягнення високих спортивних результатів. Зазначений процес охоплює взаємопов'язані системи змагальної діяльності й тренувального процесу, які інтегрують усі складові підготовки, а також додаткові чинники, що сприяють підвищенню ефективності як тренувальної, так і змагальної діяльності. Тактична підготовка розглядається як спеціально організований і безперервний процес засвоєння, розвитку та вдосконалення тактичних знань, умінь і навичок спортсмена, а також формування тактичного мислення, що здійснюється в умовах тренувань і безпосередньо під час змагальної діяльності. Підготовленість спортсмена визначається як інтегральний стан, сформований у результаті реалізації фізичної, технічної, тактичної та психічної підготовки, який забезпечує можливість досягнення визначених результатів у змагальній діяльності [слов., с. 36-37] [78, с. 36-37].

У визначенні «підготовка (спортивна)» підкреслюється її багатосторонній і цілеспрямований характер, а також використання знань, засобів, методів і умов для розвитку спортсмена, що створює підґрунтя для розуміння тактичної підготовки не як ізольованого компонента, а як частини єдиної системи, де вона взаємодіє з іншими аспектами: фізичним, технічним, психічним тощо. Визначення «тактична підготовка» вказує, що вона передбачає оволодіння знаннями, уміннями і навичками, розвиток тактичного мислення. Тактичні навички мають когнітивний і практичний виміри. Таким

чином, у межах теми дослідження тактичні навички варто розглядати як результат засвоєння знань (теорія), практичного досвіду (діяльність) і мисленнєвих процесів (аналіз, прогнозування, прийняття рішень).

Термін «підготовленість» дозволяє нам диференціювати процес (підготовка) і результат (готовність). У контексті тактичних навичок це означає, що результатом тактичної підготовки є тактична готовність спортсмена до ефективних дій у змагальній ситуації, шо важливо для структурування дослідження, адже дозволяє визначити критерії сформованості тактичних навичок: рівень знань, умінь, оперативність мислення, здатність адаптуватися до змін під час змагання.

Визначення, наведені у словнику, є методологічною базою для аналізу структури та механізмів формування тактичних навичок у спортсменів різного рівня підготовленості, науково обґрунтованими теоретичними орієнтирами, які дозволяють:

1) визначити сутність тактичних навичок як інтегративного утворення, що поєднує знання, уміння, навички і мислення;

2) структурувати процес тактичної підготовки у межах загальної спортивної підготовки;

3) виокремити критерії оцінювання тактичної готовності спортсмена до змагальної діяльності.

У контексті нашого наукового дослідження принципового значення набуває уточнення сутності поняття «навичка». У довідкових джерелах воно трактується як здатність до виконання цілеспрямованих дій, що в процесі усвідомленого багаторазового повторення однотипних рухів або розв’язання стандартних завдань у навчальній, виробничій чи спортивній діяльності доводяться до рівня автоматизму. Рухова навичка розуміється як автоматизоване виконання рухової дії, за якого контроль з боку свідомості за основними елементами спортивної техніки зведений до мінімуму. Основна навичка визначається як така, що безпосередньо пов’язана з провідною,

ключовою частиною руху, цілісної рухової дії або процесом розв’язання типового завдання [78, с. 32].

Науковець В. Платонов тактичні навички розглядає в контексті цілісної спортивної підготовки, де вони формуються в умовах постійної взаємодії із загальними закономірностями тренувального і змагального процесу. В. Платонов тактичні навички трактує як попередньо засвоєні та відпрацьовані тактичні дії, що реалізуються у формі індивідуальних і групових комбінацій. Тактичні навички проявляються не ізольовано, а як цілісні, завершені тактичні акти, які здійснюються спортсменом у конкретних умовах тренувальної або змагальної діяльності [68, с. 291].

Дослідники Т. Кутек та І. Вовченко зазначають, що рівень тактичної підготовленості спортсмена зумовлюється ступенем оволодіння засобами спортивної тактики, насамперед техніко-тактичними діями, а також її основними видами (наступальною, оборонною, контратакуючою) і формами реалізації (індивідуальною, груповою та командною). Структура тактичної підготовленості, на їхню думку, визначається характером стратегічних завдань, які окреслюють провідні напрями спортивної боротьби. Ефективність тактичної діяльності у багатьох видах спорту значною мірою залежить від здатності спортсмена до просторової та часової антиципації, тобто вміння прогнозувати розвиток змагальної ситуації, спираючись на інтуїцію та досвід. Саме ця здатність є визначальним чинником у виборі оптимальної позиції та своєчасного тактичного рішення [39, с. 85].

У результаті багаторічних наукових досліджень В. Платонов дійшов висновку, що фундамент тактичної підготовленості як окремих спортсменів, так і команд загалом становлять такі компоненти: володіння сучасними засобами, формами і видами тактики, характерними для конкретного виду спорту; відповідність застосовуваної тактики рівню розвитку цього виду спорту та оптимальній для нього структурі змагальної діяльності; узгодженість тактичного плану з особливостями конкретних змагань, зокрема характеристиками суперників, умовами проведення, специфікою суддівства,

поведінкою вболівальників тощо; а також тісний взаємозв'язок тактики з рівнем розвитку інших сторін підготовленості спортсмена – технічної, психологічної та фізичної [68, с. 292].

Т. Кутек та І. Вовченко підкреслюють, що вивчення спортивної тактики неможливе без ґрунтовного теоретичного підходу. Вони виокремлюють кілька ключових компонентів:

- загальні засади спортивної тактики – базові принципи, що застосовуються у будь-якому виді спорту; дозволяють сформувати фундамент для розуміння специфіки конкретного виду спорту;

- тактика обраного виду спорту – конкретизація загальних принципів під особливості баскетболу: розміщення гравців, побудова атакувальних та оборонних схем, вибір оптимальних тактичних рішень у різних ігрових ситуаціях;

- правила суддівства та положення про змагання – розуміння правил гри критично впливає на прийняття тактичних рішень; ігрові обмеження та регламент змагань визначають рамки можливих дій;

- досвід провідних спортсменів – важливе джерело прикладів ефективних тактичних рішень, моделювання поведінки та прийомів у специфічних ігрових ситуаціях;

- формування тактичної концепції – узагальнення отриманого знання та досвіду у власну систему тактичних дій і стратегії.

Автори акцентують на тому, що теоретичне засвоєння тактики є передумовою: ефективного оволодіння тактичними діями; розвитку тактичних умінь і навичок; формування тактичного мислення, тобто здатності швидко аналізувати ігрову ситуацію та обирати оптимальне рішення. Це підтверджує, що тактична підготовка у баскетболі неможлива без теоретичного фундаменту. Знання теоретико-методичних засад тактики дозволяє: об'єктивно оцінювати ситуацію на майданчику; підбирати адекватні засоби та методи змагальної діяльності; враховувати індивідуальні особливості спортсмена, рівень його підготовки та рівень кваліфікації суперників і

партнерів [39, с. 86].

У межах тактичної підготовки В. Платонов виокремлює кілька ключових напрямів, що визначають її зміст і спрямованість. До них належать опанування сутності спортивної тактики та її основних теоретико-методичних засад; засвоєння базових елементів, прийомів і варіантів тактичних дій; цілеспрямований розвиток і вдосконалення тактичного мислення; накопичення та опрацювання інформації, необхідної для ефективної практичної реалізації тактичної підготовленості; а також безпосереднє впровадження набутих тактичних знань і вмінь у тренувальну та змагальну діяльність [68, с. 296].

Наукові дослідження засвідчують, що формування тактичних знань спортсмена є безперервним процесом, який триває протягом усього періоду його спортивної кар'єри. Обсяг і глибина цих знань поступово зростають у міру підвищення спортивної майстерності та накопичення змагального досвіду. Саме повнота і системність тактичних знань значною мірою визначають обґрунтованість, доцільність і ефективність тактичних концепцій, планів і задумів спортсмена.

Засвоєнню теоретичних основ тактики сприяє комплекс словесних і наочних методів навчання. Основними джерелами формування тактичних знань виступають спеціалізована науково-методична література, лекційні заняття, бесіди й пояснення тренера, спостереження за змагальною діяльністю, перегляд кінофільмів та відеозаписів змагань з подальшим аналізом. Водночас слід наголосити, що тактичні знання, які не підкріплені власним руховим і змагальним досвідом спортсмена, не здатні самостійно забезпечити зростання спортивних результатів.

Важливим складником тактичної підготовки є також цілеспрямований збір і аналіз інформації, необхідної для її практичної реалізації. Насамперед це стосується відомостей про потенційних суперників і партнерів по команді, а також про середовище та умови проведення майбутніх змагань. Особливо значущою є інформація про рівень фізичної підготовленості суперників,

особливості їхньої техніко-тактичної поведінки у змагальній боротьбі, характер реагування в різних, як сприятливих, так і ускладнених умовах змагань, а також індивідуально-психологічні, морально-вольові та психічні якості особистості спортсменів [39, с. 88].

Аналізуючи особливості техніко-тактичної підготовки в сучасному баскетболі, І. Собко та Є. Ликов підкреслюють, що вона являє собою цілісну систему заходів, спрямованих на підвищення рівня фізичної, технічної та тактичної готовності баскетболістів. Зміст такої підготовки охоплює процеси навчання й тренування, ґрунтовний аналіз ігрових ситуацій, а також розроблення ефективних стратегічних рішень. Важливе місце в цьому контексті посідає використання відеоаналізу власних ігор, детальне вивчення змагальної діяльності суперників і виявлення вразливих сторін команди-опонента, що слугує підґрунтям для побудови обґрунтованого тактичного плану та забезпечує стабільне досягнення результатів у змагальній діяльності [80, с. 467].

Результативність змагальної діяльності у шкільній спортивній секції з позицій вибору та реалізації оптимальної тактики значною мірою залежить від повноти й достовірності знань про рівень тактичної підготовленості суперників. Особливого значення при цьому набуває інформація щодо схильності окремих спортсменів або команд до використання певних тактичних схем. Водночас суттєвими є відомості про характерні особливості тактики суперника, зокрема специфіку підготовчих, атакувальних і захисних дій, переважні технічні прийоми, способи маскування намірів, прийоми психологічного впливу, типові реакції на нестандартні ситуації та поведінку в напружені, критичні моменти змагань.

Збір інформації про потенційних суперників здійснюється за допомогою різноманітних методів, серед яких провідне місце займають бесіди, спостереження за тренувальними заняттями та змагальною діяльністю, а також їх подальший аналіз. У процесі перегляду доцільним є систематичне фіксування особливостей техніко-тактичних дій спортсменів, для чого широко

застосовуються фото- й кінозйомка, відеозапис. Виявлені специфічні риси, сильні та слабкі сторони суперників, а також ймовірні тактичні установки підлягають всебічному аналізу й оцінюванню з метою підвищення ефективності власної тактичної підготовки [39, с. 89].

А. Мусієнко, аналізуючи особливості тактичної підготовки баскетболістів до змагальної діяльності у форматі 3×3, визначає її ключові завдання як добір доцільних тактичних взаємодій у нападі, удосконалення та корекцію індивідуальних технічних дій, а також формування вміння раціонального розміщення гравців (spacing), що забезпечує правильний вибір і ефективне виконання індивідуальних дій у межах групової взаємодії [58 с. 81].

Дослідники підкреслюють, що опанування змісту різноманітних тактичних ситуацій передбачає ґрунтовне вивчення типових ігрових епізодів, аналіз характерних моделей поведінки спортсменів у кожній з них, а також цілеспрямовану підготовку до ведення змагальної боротьби з суперниками різного стилю і рівня майстерності. У процесі навчання тактичних дій доцільно використовувати комплекс словесних, наочних і практичних засобів та методів, однак провідну роль у цьому відіграють саме практичні методи підготовки.

Важливим компонентом тактичної підготовки є також збирання інформації про середовище та умови майбутніх змагань, що дає змогу моделювати тренувальні умови, максимально наближені до реальних змагальних. Такий підхід сприяє поступовій адаптації спортсменів до специфіки змагань. При цьому необхідно враховувати терміни, місце і час проведення стартів, кліматичні чинники (температуру, вологість повітря), кількісний і якісний склад учасників, рівень підготовленості та кваліфікацію суддів, а також стан і характеристики спортивних споруд. Оволодіння тактичними діями, як і добір відповідних засобів і методів їх формування, визначається особливостями конкретного виду спорту, що зумовлює специфіку всього процесу тактичної підготовки [39, с. 89].

Таким чином, у контексті спортивної підготовки тактичні навички є важливим компонентом змагальної діяльності у шкільній спортивній секції, і їх формування доцільно розглядати за трьома основними напрямками:

1) теоретичне обґрунтування тактичної діяльності – передбачає глибоке розуміння сутності тактики, її видів, структури та місця у системі підготовки спортсмена, а також знання правил і специфіки змагань;

2) структурно-практичне формування навичок – включає оволодіння елементами тактичних дій, прийомами, варіантами ведення боротьби, що формують основу стійких і ефективних тактичних навичок;

3) розвиток і вдосконалення тактичного мислення – забезпечує здатність швидко оцінювати ситуацію, приймати оптимальні рішення й адаптувати свої дії відповідно до змінних умов змагання.

Отже, сутність тактичних навичок полягає у здатності спортсмена діяти продуктивно та цілеспрямовано в умовах змагальної діяльності, спираючись на швидкий і адекватний аналіз конкретної ігрової ситуації та вибір найбільш доцільного рішення. Поняття «навичка» визначається як освоєне виконання певних дій, доведене до рівня автоматизму в результаті багаторазового, свідомого повторення рухів або типових рішень у різних сферах діяльності виробничій, навчальній або спортивній. Під «руховою навичкою» розуміють автоматизоване виконання фізичних дій, що забезпечує мінімальне втручання свідомості при реалізації технічно правильних рухів. У контексті спорту тактичні навички розглядаються як освоєні, відпрацьовані дії та комбінації індивідуальних і колективних вчинків спортсмена, що дозволяють ефективно реагувати на розвиток ігрової ситуації. Вони завжди проявляються у формі цілісної, завершеної тактичної операції, що виконується в конкретному тренувальному або змагальному контексті. Структурно тактичні навички включають пізнавальні компоненти (сприйняття та аналіз ситуації), аналітичні (прогнозування результатів дій), регуляторні (корекція та оптимізація рухів) та мотиваційні елементи (внутрішня готовність до прийняття рішень і активної взаємодії з партнерами).

Впровадження комплексного підходу до формування тактичних навичок у молодих спортсменів, що передбачає одночасний розвиток когнітивних, психомоторних і мотиваційних складових, має суттєве значення для підвищення загальної ефективності спортивної підготовки. Такий підхід сприяє не лише вдосконаленню технічних умінь і відпрацюванню стандартних рухових дій, а й формуванню у спортсменів здатності до швидкого аналізу ігрових ситуацій, оперативного прийняття рішень та адекватної реакції на динамічні зміни умов командної гри. Крім того, комплексна методика розвитку тактичних навичок передбачає врахування психологічних аспектів поведінки спортсменів, їх внутрішньої мотивації до самовдосконалення та активної взаємодії з партнерами по команді, що є необхідною умовою для досягнення високих спортивних результатів.

Особливу увагу слід приділяти адаптації цих методичних підходів до вікових та індивідуальних особливостей школярів, оскільки ефективність формування тактичного мислення безпосередньо залежить від рівня розвитку пізнавальних, аналітичних та регуляторних здібностей у конкретному віковому періоді. Саме тому подальший аналіз потребує детального розгляду вікових особливостей здобувачів базової середньої освіти та їх впливу на процес розвитку тактичного мислення, що стане предметом наступного параграфа.

1.2. Вікові особливості здобувачів базової середньої освіти та їх вплив на формування тактичного мислення

Формування тактичного мислення у школярів базової середньої освіти є комплексним процесом, що визначається не лише специфікою навчально-тренувальної діяльності, але й віковими особливостями психофізіологічного розвитку підлітків. У підлітковому віці (переважно 10–14 років) відбувається суттєве зростання здатності до аналізу і прогнозування ігрових ситуацій, що створює сприятливі умови для розвитку тактичних

навичок у командних ігрових видах спорту, зокрема баскетболі. Тактичне мислення в цьому віці формується на основі операційного та просторового мислення, що підтверджено в дослідженнях А. Базілевського та І. Глазиріна щодо юних баскетболістів, де встановлено, що здатність до якісного розпізнавання ігрових ситуацій тісно пов'язана з віковими когнітивними змінами [4].

Психолого-педагогічні дослідження вказують на те, що вікові характеристики школярів суттєво впливають на швидкість прийняття рішень та адаптацію до змінних ігрових умов, що є ключовим компонентом тактичного мислення. Потреба врахування віку обґрунтована і в загальному науковому контексті фізичного виховання, де наголошують на поступовому розвитку складних когнітивних процесів у дітей відповідно до їхнього біологічного та психологічного дозрівання. Крім того, видатні українські дослідники в галузі теорії фізичного виховання, такі як В. Платонов, підкреслюють важливість адаптації навчально-тренувальних програм до особливостей психофізіологічного статусу молодших спортсменів для ефективного засвоєння тактичних моделей гри [68].

Дослідники Є. Кравчук, Н. Горошко, Д. Безкоровайний, переконані, що такі вікові особливості, як розвиток уваги, пам'яті, просторової орієнтації та моторної координації, створюють певні рамки для формування тактичного мислення, які необхідно враховувати при плануванні тренувального процесу. Саме на етапі базової середньої освіти відбувається закладення фундаменту тактичних умінь через ігрові та проблемно-орієнтовані навчальні засоби, що сприяють узгодженню рухових дій із прийнятими рішеннями. Вікові зміни також визначають індивідуальні темпи навчання та здатність до самоконтролю, що значною мірою впливає на успішність освоєння тактичних структур і механізмів гри. Всебічне врахування вікових характеристик школярів є суттєвим для наукового обґрунтування методик розвитку тактичного мислення у шкільній баскетбольній секції, оскільки тільки в

такому контексті можлива адекватна диференціація навчально-тренувальних навантажень і побудова оптимальної системи підготовки [83].

Вікові особливості здобувачів базової середньої освіти визначають специфіку формування у них тактичних навичок у баскетболі, оскільки цей період характеризується інтенсивним розвитком когнітивних, моторних та соціально-емоційних здібностей. У цей час учні особливо активно засвоюють нову інформацію, здатні аналізувати ігрові ситуації та починають формувати власні стратегії поведінки на майданчику. Вікові особливості впливають на швидкість сприйняття тренерських пояснень і засвоєння тактичних вправ, що вимагає поступового ускладнення завдань. Молодші підлітки більш схильні до ігрового експериментування, що відкриває можливості для розвитку креативного підходу до прийняття рішень під час гри. Врахування вікових закономірностей дозволяє створити оптимальні умови для навчання, у яких учні ефективно опановують основні тактичні дії та взаємодіють у команді. Формування тактичного мислення в цей період стає базою для подальшого вдосконалення ігрових навичок у старших класах [69].

Фізіологічні та анатомічні особливості здобувачів базової середньої освіти також визначають специфіку розвитку тактичних навичок. У цей період відбувається активний ріст кісткової та м’язової системи, що впливає на швидкість, гнучкість і витривалість, необхідні для виконання різних ігрових комбінацій. Серцево-судинна та дихальна системи продовжують формуватися, що зумовлює певні обмеження у тривалості інтенсивної фізичної активності та потребує раціонального планування тренувальних навантажень. Нейром’язова координація, що ще розвивається, впливає на точність рухів та здатність швидко реагувати на зміну ігрових ситуацій, що безпосередньо пов’язано з прийняттям тактичних рішень. Крім того, особливості пропорцій тіла та розподілу м’язової маси впливають на вибір оптимальних позицій і способів взаємодії з партнером під час гри. Врахування цих фізіологічних і анатомічних чинників дозволяє формувати

навчально-тренувальні програми, що відповідають віковим можливостям учнів та сприяють ефективному розвитку тактичного мислення [67].

Л. Сергієнко, доведено, що фізіологічні та анатомічні особливості здобувачів базової середньої освіти відіграють ключову роль у формуванні їхніх тактичних навичок у баскетболі. У цей період відбувається інтенсивне зростання кісткової та м'язової системи, що визначає рівень рухливості, силу та витривалість учнів, а отже, і можливості реалізації різних тактичних прийомів. Серцево-судинна система ще формується, тому здатність до тривалих і інтенсивних фізичних навантажень є обмеженою, що потребує раціонального дозування тренувальної активності під час відпрацювання тактичних дій. Розвиток опорно-рухового апарату визначає специфіку координації та точності рухів, що безпосередньо впливає на швидкість і правильність виконання ігрових маневрів [77].

Нейром'язова координація, яка продовжує вдосконалюватися, сприяє швидкому реагуванню на зміну ігрової ситуації та вибору оптимальних рішень на майданчику. Пропорції тіла та співвідношення м'язової маси і сили впливають на техніку ведення м'яча, стрибки та захисні дії, що необхідно враховувати під час навчання тактики. Поступове зміцнення зв'язок і сухожиль дозволяє вводити більш складні вправи з координації та командної взаємодії, формуючи основу для гнучкого тактичного мислення. Вікові фізіологічні зміни також обумовлюють різну швидкість засвоєння стратегій гри, що вимагає диференційованого підходу до пояснення тренерських завдань і планування ігрових ситуацій. При формуванні тактичних навичок важливо враховувати індивідуальні темпи фізичного розвитку учнів, щоб уникнути перевантаження та знизити ризик травматизму. Застосування вікових фізіологічних та анатомічних знань у процесі тренування дозволяє не лише підвищити ефективність навчання, а й закласти міцну основу для подальшого розвитку ігрового мислення та спортивної майстерності в старших класах [83].

Науковець А. Сватьєв зазначає, що фізіологічні та анатомічні особливості здобувачів базової середньої освіти визначають не лише загальні можливості для виконання рухових дій, а й напрями формування їхнього тактичного мислення у баскетболі. Врахування ростових та морфологічних змін дозволяє підбирати завдання, що відповідають рівню сили, витривалості та координації учнів, забезпечуючи успішне засвоєння тактичних прийомів. Наприклад, під час відпрацювання ігрових комбінацій у нападі доцільно використовувати спрощені схеми руху та покрокове пояснення позицій на майданчику, що відповідає фізіологічним можливостям дітей, у яких ще не повністю сформована нейром'язова координація [75].

Для розвитку тактики ефективними є вправи на переміщення у обмеженому просторі та зміни напрямку руху, що сприяють вдосконаленню просторового орієнтування та швидкого прийняття рішень під час гри. Вікові особливості дозволяють вводити елементи командної взаємодії через ігрові ситуації «один проти одного» або «три на три», де учні поступово освоюють принципи взаємопідтримки та розподілу ролей на майданчику. Використання коротких серій інтенсивних вправ з обмеженим часом стимулює серцево-судинну систему, не перевантажуючи її, та сприяє формуванню тактичного мислення під час швидкої зміни ігрових умов. Поступове ускладнення завдань, наприклад, додавання опору суперника або введення обмежень на кількість пасів, дозволяє розвивати здатність до стратегічного планування ігрових дій [67].

Спостереження за індивідуальними темпами фізичного розвитку учнів надає змогу диференціювати навантаження та створювати оптимальні умови для засвоєння тактичних схем. Такі методичні прийоми дозволяють закріпити основні принципи гри, одночасно формуючи аналітичне та передбачувальне мислення, необхідне для прийняття рішень у складних ігрових ситуаціях. Врахування фізіологічних закономірностей розвитку базової середньої освіти забезпечує ефективне поєднання навчання техніки

та тактики, закладаючи міцну основу для майбутнього вдосконалення спортивної майстерності [73].

На рівні когнітивного розвитку спостерігається активне формування абстрактного мислення, здатності до аналізу і оцінки ігрових ситуацій, що є фундаментом для розвитку тактичного мислення. У цей час учні починають розуміти причинно-наслідкові зв'язки в ході гри, прогнозувати дії партнерів і суперників, а також вибирати оптимальні рішення у змінних ігрових умовах. Моторні особливості цієї вікової групи проявляються у швидкому, але ще нестійкому розвитку координації рухів, сили та витривалості, що обмежує здатність до довготривалої концентрації на тактичних аспектах гри [77].

Вчений В. Поляковський зазначає, що соціально-емоційний розвиток також значно впливає на формування командного мислення. У цьому віці здобувачі активно засвоюють норми взаємодії, навчання в групі сприяє розвитку комунікативних навичок, уміння приймати спільні рішення та враховувати дії партнерів під час гри. Отже, ефективне формування тактичного мислення у школярів базової середньої освіти вимагає диференційованого підходу, що враховує їхні когнітивні, моторні та соціально-емоційні особливості, а також поєднує навчання технічним прийомам із розвитком здатності до прийняття ігрових рішень в умовах баскетбольної гри [69].

На переконання В. Папуші період базової середньої освіти характеризується інтенсивним фізичним, психоемоційним та інтелектуальним розвитком, що безпосередньо впливає на процеси сприйняття, аналізу та прийняття рішень у спортивній діяльності. У цей віковий період активно формується абстрактне та логічне мислення, зростає здатність аналізувати та синтезувати інформацію, розвивати просторову уяву та прогнозувати результати дій, що створює сприятливі умови для цілеспрямованого розвитку тактичного мислення у спорті (баскетболі), де успіх гри значною мірою залежить від швидкості та точності прийняття

рішень, здатності прогнозувати дії суперників та вибирати оптимальні варіанти командної взаємодії [67].

Особливу роль відіграють також психофізіологічні фактори: підвищена емоційність, прагнення до змагальності, чутливість до впливу команди, а також потреба в самоствердженні. Поєднання цих якостей з поступовим удосконаленням рухових навичок, координації та швидкісно-силових можливостей сприяє більш ефективному оволодінню тактичними прийомами та формуванню індивідуального стилю гри. Розуміння вікових особливостей дозволяє вчителю, тренеру адаптувати навчально-тренувальний процес, підбираючи методи та засоби, які відповідають фізичним можливостям учнів, оптимально розвивають їхнє тактичне мислення в секції баскетболу. В таблиці 1.1 представимо вікові особливості здобувачів базової середньої освіти та їх вплив на формування тактичного мислення в баскетболі.

Таблиця 1.1.

Вікові особливості здобувачів базової середньої освіти та їх вплив на формування тактичного мислення в баскетболі

Вік учнів	Фізіологічні та анатомічні особливості	Особливості навчання тактики
10–11 років	Інтенсивний ріст кістково-м’язової системи; недостатньо розвинена координація рухів;	Учні здатні засвоювати прості ігрові схеми та базові позиційні дії; сприймають гру
	обмежена витривалість; сприйнятливість до нових рухових патернів висока, але рухи ще нестійкі; формуються основні пропорції тіла	як серію коротких завдань; формуються перші уявлення про взаємодію з партнером; прийняття рішень ще часто залежить від прямого контролю тренера

11–12 років	Прискорене збільшення м’язової сили та часткова стабілізація координації; поліпшення балансу та швидкості реакцій; серцево-судинна система ще не повністю адаптована до тривалих навантажень; формування основних рухових стереотипів	Учні починають усвідомлювати послідовність ігрових комбінацій; здатні оцінювати прості дії партнерів та суперників; з’являється перше вміння планувати власні дії у межах обмежених ігрових ситуацій
12–13 років	Прискорений ріст кінцівок, збільшення об’єму м’язової маси; покращення витривалості та швидкості; підвищена гнучкість суглобів; розвиток нервово-м’язової координації; формуються більш стабільні рухові патерни	Учні можуть аналізувати зміни ігрової ситуації та передбачати дії суперника; починають формувати навички командної взаємодії; здатні контролювати власні дії у коротких комбінаціях та координувати їх із діями товаришів по команді
13–14 років	Закінчується активний ріст кістково-м’язової системи; стабілізується нейром’язова координація; зростає сила,	Учні можуть працювати зі складними ігровими схемами та стратегічними
	витривалість та швидкість; формуються оптимальні пропорції тіла; підвищується здатність до тривалих інтенсивних навантажень	комбінаціями; здатні оцінювати розвиток ситуації на майданчику, планувати дії партнерів та супротивників; формуються навички

		передбачення та прийняття рішень у складних командних взаємодіях

Наукові дані таблиці 1.1 демонструють, що фізіологічні та анатомічні особливості здобувачів базової середньої освіти мають прямий вплив на формування тактичного мислення в баскетболі та визначають специфіку навчально-тренувальної роботи на кожному віковому етапі. У віці 10–11 років учні характеризуються інтенсивним ростом кістково-м’язової системи, недостатньо сформованою координацією рухів і обмеженою витривалістю, що зумовлює необхідність поступового введення тактичних завдань, орієнтованих на прості позиційні дії та короткі ігрові комбінації. На цьому етапі формуються перші уявлення про взаємодію з партнером, а прийняття рішень здебільшого залежить від безпосереднього контролю тренера.

У віці 11–12 років відбувається прискорене збільшення м’язової сили, поліпшення балансу і швидкості реакцій. Учні здатні оцінювати дії партнерів та суперників у межах обмежених ігрових ситуацій, а також починають планувати власні дії у спрощених комбінаціях. Цей етап характеризується першим розвитком самостійного тактичного мислення та здатністю координувати власні дії з діями команди.

У віці 12–13 років спостерігається інтенсивний ріст кінцівок, збільшення м’язової маси, поліпшення витривалості та стабілізація нейром’язової координації. Учні здатні передбачати дії суперника, аналізувати розвиток ігрової ситуації та координувати власні дії з діями партнерів у команді. На цьому етапі формуються навички командної взаємодії та стратегічного мислення під час коротких комбінацій.

У віці 13–14 років стабілізується ріст кістково-м’язової системи, зміцнюється нейром’язова координація, збільшується сила, швидкість і витривалість. Учні здатні працювати зі складними ігровими схемами та

стратегічними комбінаціями, аналізувати розвиток ігрових ситуацій, прогнозувати дії партнерів і суперників, а також приймати рішення в умовах повної командної взаємодії. На цьому етапі відбувається формування більш високого рівня тактичного мислення, що закладає основу для вдосконалення спортивної майстерності у старших класах.

Таким чином, аналіз таблиці дозволяє зробити висновок, що вікові зміни у фізіології та анатомії здобувачів базової середньої освіти безпосередньо визначають темп і ступінь розвитку тактичного мислення, що підкреслює необхідність диференційованого підходу до навчання, де завдання та складність тактичних вправ поступово ускладнюються відповідно до фізіологічних можливостей учнів.

Науковий аналіз вікових, фізіологічних та анатомічних особливостей здобувачів базової середньої освіти дозволяє зробити наступні науково обґрунтовані висновки щодо формування тактичного мислення в баскетболі:

1) вплив фізіологічного розвитку на темп навчання: інтенсивний ріст кістково-м’язової системи та зміни пропорцій тіла визначають рівень рухливості, координації та витривалості учнів, що безпосередньо впливає на швидкість засвоєння тактичних дій та їх точність;

2) розвиток когнітивних і аналітичних здібностей: зростання здатності до аналізу, прогнозування ігрових ситуацій та прийняття рішень забезпечує основу для формування стратегічного та командного мислення на майданчику;

3) вікова специфіка освоєння тактичних прийомів: учні віку 10–12 років засвоюють базові позиційні дії та короткі комбінації під безпосереднім контролем вчителя, тренера, тоді як старші підлітки (12–14 років) здатні працювати зі складними схемами та самостійно приймати рішення у змінних ігрових ситуаціях;

4) необхідність диференційованого підходу: індивідуальні темпи фізичного розвитку та нейром’язова координація вимагають поступового ускладнення завдань, врахування обмежень витривалості та адаптації

тренувального процесу до вікових можливостей учнів для ефективного розвитку тактичного мислення.

Таким чином, формування тактичних навичок у школярів базової середньої освіти є комплексним процесом, що потребує врахування фізіологічних, анатомічних та когнітивних особливостей учнів, а також поступового ускладнення навчально-тренувальних завдань відповідно до віку та індивідуальних можливостей.

Отже, детальне вивчення вікових, фізіологічних та анатомічних особливостей здобувачів базової середньої освіти дозволяє обґрунтувати необхідність адаптованого підходу до формування тактичного мислення в баскетболі. Розглянуті дані створюють основу для розгляду наступного аспекту – особливостей баскетболу як виду спорту в системі фізичного виховання та сучасних методик підготовки учнів до ефективного засвоєння тактичних навичок.

1.3. Особливості баскетболу в системі фізичного виховання та сучасні методики тактичної підготовки

Баскетбол завдяки своїй динамічності, емоційності та комплексному впливу на фізичний розвиток учнів та студентів займає важливе місце в системі фізичного виховання. Обраний вид спорту сприяє формуванню витривалості, швидкості, координації рухів, а також розвитку командної взаємодії. У сучасних умовах особливе значення має тактична підготовка, яка дозволяє ефективно реалізувати фізичний потенціал гравців у змагальній діяльності. Актуальність теми зумовлена необхідністю впровадження інноваційних методів, що враховують вікові, психологічні та фізіологічні особливості спортсменів. У цьому контексті вивчення сучасних підходів до тактичної підготовки в баскетболі є актуальним у галузі фізичного виховання [68].

Формування тактичного мислення у школярів базової середньої освіти потребує системного застосування методів, які враховують вікові особливості здобувачів, готовність до командної взаємодії. Використання методів, орієнтованих на вікові, фізичні та психологічні особливості школярів, сприяє формуванню у них високого рівня тактичного мислення, розвитку командної взаємодії та здатності ефективно застосовувати набуті знання в умовах змагальної діяльності.До найбільш ефективних методів належать ігрові, проблемні, моделюючі та комплексні вправи, які дозволяють поєднувати розвиток технічних навичок із прийняттям тактичних рішень у динамічних умовах гри:

1) ігрові методи передбачають використання міні-ігор, спеціально структурованих вправ та тренувальних матчів, що стимулюють здобувачів до застосування тактичних схем;

2) проблемні методи передбачають постановку завдань, у яких школярі повинні знайти оптимальне рішення самостійно або в групі, що впливає аналітичного та стратегічного мислення;

3) моделюючі вправи дозволяють відтворювати типові ігрові ситуації в спрощеному форматі, що полегшує розуміння логіки рухів суперника та партнерів, закріплення принципів побудови комбінацій і командного позиціювання;

4) комплексні вправи інтегрують технічні, фізичні та тактичні аспекти, формуючи у здобувачів здатність одночасно контролювати м’яч, оцінювати ситуацію та координувати свої дії з діями команди [плат].

Дослідниця Т. Кутек підкреслює, що у поєдинках і спортивних іграх застосовуються спеціально розроблені методики, які відтворюють характерні умови та зміст реальної спортивної діяльності. До таких методів належать:

1. Метод тренування без суперника спрямований насамперед на засвоєння базових елементів техніки рухових дій і формування вміння їх усвідомленого та активного аналізу. Як специфічні засоби використовуються

вихідні положення і окремі рухи, різні способи пересування, імітаційні вправи та їх поєднання.

2. Метод тренування з умовним суперником передбачає застосування допоміжних засобів і пристроїв, зокрема мішеней, манежів, різноманітних тренажерів, моделей умовного суперника з програмним управлінням тощо. Такі засоби дають змогу відпрацьовувати просторові, часові та ритмічні параметри рухових дій, а також розвивати й удосконалювати зорово-рухові відчуття.

3. Тренування з партнером розглядається як базовий метод оволодіння тактикою дій. У цьому випадку партнер виступає активним учасником навчального процесу та сприяє правильному засвоєнню технічних і тактичних компонентів діяльності. Основу такого тренування становлять парні й групові вправи, що характеризуються значною варіативністю та мають переважно техніко-тактичну спрямованість. Виконання дій у взаємодії з партнером створює сприятливі умови для розвитку ключових тактичних якостей спортсменів, зокрема відчуття оптимального моменту для початку власних дій, уміння цілеспрямовано взаємодіяти з партнером, швидкості й точності рухових реакцій, а також здатності до диференціації просторових, часових і м’язово-рухових параметрів взаємодії.

4. Метод тренування з суперником застосовується для поглибленого опрацювання тактики дій і її вдосконалення з урахуванням індивідуальних особливостей спортсменів. Він сприяє розвитку вольових якостей, а також формуванню вміння максимально ефективно реалізовувати власні можливості в різноманітних тактичних ситуаціях, що виникають у процесі змагальної боротьби [39, с. 92].

Вищезазначена дослідниця зазаначає, що метод тренування з реальним суперником забезпечує вдосконалення тактичних дій у складних умовах: інформаційного та часового дефіциту, просторово-часової невизначеності та швидко змінних ігрових ситуацій. Крім того, такі заняття формують емоційний фон і високий рівень напруженості, максимально наближений до

умов справжніх змагань. На різних етапах багаторічної підготовки та в різні періоди тренувального макроциклу увага до розвитку тактичної майстерності змінюється. Найбільший акцент робиться на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей спортсмена, коли він готується до досягнення найвищих результатів. На етапі спеціалізованої базової підготовки основна робота спрямована на вдосконалення ключових, вузлових компонентів тактичної майстерності. На початкових етапах багаторічної підготовки акцент робиться переважно на теоретичне засвоєння тактики та первинну практичну підготовку.

У межах макроциклу найбільший обсяг тактичної підготовки припадає на кінець підготовчого періоду та змагальний період. На початку підготовчого періоду відпрацьовуються окремі компоненти тактики, тоді як у фазі безпосередньої підготовки до основних змагань інтенсивність тренувальної роботи значно зростає. До цього часу сформований рівень технічної майстерності, фізичної та психічної підготовленості дозволяє переходити до опрацювання тактики в умовах, максимально наближених до реальної змагальної діяльності [47].

Вибір конкретного тактичного варіанту, його відпрацювання та реалізація під час змагань залежать від рівня тактичної майстерності спортсмена, розвитку його рухових здібностей, функціональних можливостей ключових систем організму, а також морально-вольової та психологічної підготовленості. Таким чином, процес тактичної підготовки виступає своєрідним інтегруючим чинником, що поєднує й координує розвиток інших складових спортивної майстерності [39, с. 92].

Вчені І. Гринченко, С. Поліщук, О. Сірий, А. Тихонова та О. Чуприна у процесі наукового дослідження зазначають, що виконання командних ігор та естафет передбачає поділ учнів на дві або більше команд. Під час спортивних ігор виявляються активність, самостійність та творчий підхід учнів. Крім того, такі ігри відзначаються високою емоційністю, захопливістю та інтенсивністю [13, с. 46].

Особливу цінність представляють дослідження І. Помещикової та Л. Філенко. У ході експерименту авторки вивчали динаміку змін у показниках тактичної підготовленості юних баскетболістів віком 14–16 років під впливом використання інформаційних технологій. На рівні $p<0,01$ спостерігався приріст результативності при виконанні комбінації «вісімка», захисту зони 2х3 та виходу на заслон після вкидання [70, с. 45].

Врахування фізіологічних та анатомічних особливостей здобувачів базової середньої освіти дозволяє будувати навчально-тренувальний процес таким чином, щоб формування тактичного мислення відбувалося поступово і без перенавантажень. Рекомендований навчальний цикл може тривати 8–10 тижнів і включати поетапне введення тактичних завдань, адаптованих до рівня фізичного розвитку учнів. На початковому етапі застосовуються вправи на освоєння базових позицій на майданчику, переміщень та простих комбінацій «пас–рух», які відповідають ще недостатньо сформованій нейром’язовій координації та пропорціям тіла учнів. Наступний етап передбачає вправи у форматі «один проти одного» та «три на три» на обмеженому майданчику, що стимулює розвиток просторового орієнтування, швидкості прийняття рішень та вміння передбачати дії супротивника, при цьому навантаження дозується відповідно до серцево-судинних можливостей учнів. Поступово вводяться ситуаційні вправи з обмеженням часу на прийняття рішень, наприклад, «атакуй протягом 5 с», що сприяє розвитку стратегічного мислення і дозволяє дітям навчитися оцінювати ефективність власних дій.

Для тренування тактики ефективними є вправи на зміну напрямку руху, блокування та переміщення в зоні опору, які враховують фізіологічні можливості м’язово-скелетної системи та знижують ризик травматизму. На завершальному етапі навчального циклу застосовуються комплексні ігрові ситуації з повною командною взаємодією, включно з розподілом ролей, плануванням атак і оборони, а також прийняттям рішень під тиском суперника. Паралельно рекомендується використовувати короткі серії інтенсивних вправ через рівні інтервали відпочинку, що відповідає рівню

витривалості та серцево-судинним особливостям дітей 11–14 років. Методичне поєднання індивідуальних, групових та командних вправ дозволяє максимально ефективно розвивати тактичне мислення, закріплювати ігрові стратегії та сприяти формуванню впевненості у прийнятті рішень. Таким чином, правильно структурований навчально-тренувальний цикл, побудований з урахуванням фізіології, анатомії та вікових особливостей учнів, забезпечує поступове, безпечне та ефективне формування базових і розширених тактичних навичок у баскетболі.

У ході проведеного дослідження було виділено низку специфічних підходів до розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в умовах баскетбольної секції, що мають практичне значення для організації позаурочної роботи з фізичного виховання:

1. Ігрові та змагальні методи як основа навчання: застосування ігрових та змагальних форм занять формує позитивний емоційний клімат, включає вправи в ігровій формі, естафети та безпосередньо ігрові ситуації, що стимулює активну участь учнів та сприяє розвитку їхніх тактичних умінь.

2. Використання комп’ютерних технологій для моделювання тактичних дій: інтеграція спеціалізованих програм дозволяє учням візуалізувати ігрові сценарії та тактичні схеми, що підвищує усвідомлення принципів гри та ефективність засвоєння навчального матеріалу.

3. Застосування мультимедійних навчальних ресурсів: використання відеоаналізу, графічних матеріалів та інших мультимедійних засобів сприяє глибшому розумінню тактичних стратегій і покращує сприйняття ігрових процесів.

4. Диференційований підхід до навчання: врахування вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти дозволяє адаптувати позаурочну діяльність з фізичного виховання до потреб кожного учня, що підвищує ефективність розвитку тактичних умінь.

5. Індивідуалізація позаурочної роботи: орієнтація на фізичні та психофізіологічні особливості кожного учня забезпечує більш ефективне

формування тактичних навичок та стимулює внутрішню мотивацію до навчання.

Таким чином, у межах дослідження була систематизована сукупність методів розвитку тактичних умінь у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції, що охоплює ігрові та змагальні методи, використання комп'ютерного моделювання, мультимедійні навчальні ресурси, а також диференційований та індивідуалізований підходи. Виокремлені методики підтверджуються сучасними науковими дослідженнями і можуть ефективно застосовуватися в освітньому процесі для підвищення рівня тактичної підготовленості учнів у позаурочній роботі з фізичного виховання.

Висновки до розділу 1

Баскетбол у системі фізичного виховання розглядається як багатокомпонентний засіб розвитку особистості, що поєднує фізичне навантаження з інтенсивною інтелектуальною діяльністю. Його ігрова специфіка, динамічність та необхідність командної взаємодії створюють сприятливі умови для тактичного мислення та здатності до прийняття оперативних рішень у змінних умовах діяльності. Тактична підготовка в баскетболі виступає системоутворювальним компонентом спортивної підготовки, який інтегрує технічні, фізичні, психічні та когнітивні складові діяльності учнів. Ефективність реалізації тактичних дій визначається не лише рівнем володіння технікою, а й здатністю гравців аналізувати ігрову ситуацію, прогнозувати розвиток подій та координувати власні дії з діями партнерів у команді.

Аналіз сучасних науково-методичних підходів засвідчує, що найбільш доцільними для формування тактичних навичок є ігрові, проблемно-орієнтовані, моделюючі та комплексні методи навчання. Зазначені методи сприяють розвитку аналітичного та стратегічного мислення й формуванню здатності до самостійного прийняття рішень у процесі ігрової взаємодії.

Методологічною основою сучасної тактичної підготовки в баскетболі є принцип моделювання змагальної діяльності, що реалізується через поетапне використання тренувань без суперника, з умовним суперником, з партнером і з реальним суперником. Такий підхід забезпечує поступове ускладнення навчально-тренувальних завдань і створює умови для переходу від засвоєння окремих тактичних елементів до їх ефективної реалізації в умовах реальної ігрової боротьби.

Особливе значення має використання інформаційних та мультимедійних технологій, зокрема відеоаналізу та комп’ютерного моделювання ігрових ситуацій. Застосування цих засобів сприяє підвищенню

наочності навчального матеріалу, глибшому усвідомленню тактичних принципів гри та оптимізації процесу формування тактичних навичок.

Ефективність розвитку тактичного мислення значною мірою зумовлюється урахуванням вікових, фізіологічних та анатомічних особливостей. Диференційований та індивідуалізований підхід до організації навчально-тренувального процесу дозволяє адаптувати зміст і складність тактичних завдань до реальних можливостей учнів, забезпечити безпечність навантажень і стійку позитивну динаміку сформованості тактичних навичок. Узагальнення теоретичних положень і сучасних методичних підходів дозволяє стверджувати, що впровадження комплексної, науково обґрунтованої системи тактичної підготовки в баскетбольній секції створює передумови для підвищення рівня тактичного мислення, якості командної взаємодії та загальної результативності навчально-тренувальної діяльності, що має істотне значення для практики фізичного виховання.

Розділ ІІ.
МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети та розв’язання завдань дослідження було використано комплекс взаємодоповнювальних методів, які забезпечили об’єктивність, надійність і наукову достовірність отриманих результатів.

Теоретичні методи дослідження включали аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію науково-методичної літератури з проблеми тактичної підготовки юних баскетболістів. Опрацьовано праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі теорії та методики фізичного виховання, спортивної підготовки, педагогіки та психології спорту. Це дало змогу уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження, визначити сучасні підходи до розвитку тактичних навичок у баскетболі та обґрунтувати доцільність застосування обраних методів навчання у шкільній баскетбольній секції.

Педагогічні методи включали педагогічне спостереження, педагогічний експеримент та педагогічне тестування. Педагогічне спостереження здійснювалося під час навчально-тренувальних занять і змагальної діяльності з метою оцінки рівня сформованості тактичних дій здобувачів базової середньої освіти, особливостей їхньої ігрової поведінки та взаємодії в команді. Спостереження проводилося систематично за заздалегідь визначеними критеріями.

Педагогічний експеримент був основним методом дослідження і проводився з метою перевірки ефективності розробленої методики розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які відвідують шкільну баскетбольну секцію. У процесі експерименту застосовувалися спеціально підібрані тактичні вправи, ігрові завдання та моделювання ігрових ситуацій, що відповідали віковим та індивідуальним особливостям учнів.

Методи тестування використовувалися для кількісної та якісної оцінки рівня розвитку тактичних навичок. Оцінювалися такі показники, як швидкість прийняття рішень у стандартних і змінних ігрових ситуаціях, доцільність вибору тактичних дій, ефективність взаємодії з партнерами, орієнтація на майданчику та здатність до прогнозування ігрових епізодів. Соціологічні методи включали бесіди з учнями й вчителем фізкультури.

Методи математичної статистики застосовувалися для обробки експериментальних даних. Було використано методи описової статистики, а також методи перевірки достовірності відмінностей між показниками контрольної та експериментальної груп.

Для визначення рівня розвитку основних фізичних якостей, що є базовими для ефективного формування тактичних дій у баскетболі в учнів 10–14 років, було обрано чотири найбільш значущі якості:

1) швидкість: рівень розвитку швидкісних здібностей оцінювався за допомогою тесту «Біг на 30 м з високого старту»;

2) спритність (координаційні здібності): для оцінювання спритності та здатності до швидкої перебудови рухових дій використовувався тест «Човниковий біг 4×9 м»;

3) швидкісно-силові якості: івень швидкісно-силових можливостей визначався за допомогою тесту «Стрибка в довжину з місця поштовхом двох ніг»;

4) витривалість: загальну фізичну витривалість оцінювали за допомогою: «6-хв біговий тест»;

5) гнучкість: нахил вперед з положення сидячи на підлозі.

Отримані експериментальні дані оброблялися методами варіаційної статистики з визначенням середніх величин, стандартного відхилення та достовірності відмінностей між показниками контрольної та експериментальної груп.

Розвиток тактичних умінь у баскетболістів 10–14 років здійснювався через поєднання спеціальних ігрових вправ, міні-ігор та вправ на орієнтацію:

1) ігрові ситуаційні вправи – моделювання конкретних ігрових моментів (напад 2×1, захист 1×1, контратаки);

2) вправи на прийняття рішень під час руху – швидке визначення кращого варіанту передачі або кидка під час змінного темпу гри;

3) комбіновані вправи на техніку та тактику – поєднання ведення м’яча, передач та руху без м’яча для розвитку орієнтації на майданчику;

4) міні-ігри з обмеженнями – обмеження кількості доторків до м’яча, обмеження часу на атаку, що стимулює швидке прийняття рішень;

5) вправи на координацію та спритність – «сліпий» дріблінг через конуси, зміна напрямку під час ведення м’яча, реакція на сигнал тренера.

2.2. Організація дослідження

Дослідження проводилося протягом 2024-2025 навчального року на базі шкільної баскетбольної секції закладу загальної середньої освіти. У педагогічному експерименті брали участь хлопчики віком 10-14 років, які систематично відвідували секційні заняття з баскетболу.

На початковому етапі дослідження було визначено мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження, сформульовано робочу гіпотезу та підібрано адекватні методи дослідження. Проведено попереднє тестування для визначення рівня фізичної підготовленості та початкового рівня тактичних умінь учасників.

Для реалізації педагогічного експерименту було сформовано дві групи: контрольну та експериментальну, приблизно однакові за віком, рівнем фізичного розвитку та підготовленості. Заняття в обох групах проводилися в однакових умовах і з однаковим обсягом тренувального навантаження.

Для констатувального етапу педагогічного експерименту основною метою було виявлення рівня сформованості тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у шкільній баскетбольній секції. У

рамках цього етапу не передбачалося введення додаткових методів навчання, а лише фіксація наявного стану тактичної підготовленості учнів.

Вищезазначені методи дозволяли зібрати комплексну інформацію про стан тактичних навичок без втручання у навчально-тренувальний процес. Дані констатувального експерименту слугували базою для подальшого формувального етапу педагогічного експерименту, на якому планувалося впровадження спеціальних методів розвитку тактичної підготовленості.

Розділ ІІІ.
МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА МЕТОДІВ РОЗВИТКУ ТАКТИЧНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В БАСКЕТБОЛЬНІЙ СЕКЦІЇ

3.1 Діагностика рівня тактичної підготовленості здобувачів базової середньої освіти в шкільній баскетбольній секції

Для визначення рівня тактичної підготовленості учнів 10–14 років, які займаються у шкільній баскетбольній секції, було проведено комплексне тестування та педагогічне спостереження.

Дослідження охоплювало дві групи:

1) експериментальна група (ЕГ) – 12 учасників: 6 хлопців та 6 дівчат;

2) контрольна група (КГ) – 12 учасників: 5 хлопців та 7 дівчат.

Обидві групи були приблизно однакові за віком, рівнем фізичного розвитку та попередньою спортивною підготовкою. Тестування проводилося на початковому етапі педагогічного експерименту для визначення фізичної підготовленості та базового рівня тактичних умінь. Для комплексної характеристики фізичного розвитку учнів було проведено антропометричне тестування, яке включало основні показники: зріст, вагу, обхват грудей, обхват талії та довжину ноги.

Таблиця 3.1.

Результати антропометричного тестування (M ± σ)

Показник	*КГ (n=12)*	*ЕГ (n=12)*
Зріст, см	150,2 ± 6,1	151,0 ± 5,8
Вага, кг	43,5 ± 5,2	44,1 ± 4,9
Обхват грудей, см	76,0 ± 4,3	76,5 ± 4,0
Обхват талії, см	64,2 ± 3,8	64,8 ± 3,5
Довжина ноги, см	74,5 ± 3,2	75,0 ± 3,1

Антропометричні показники обох груп приблизно однакові, що дозволяє вважати групи порівнянними за базовими фізичними даними. Водночас, спостерігаються легкі відмінності та коливання всередині груп (σ), що відображає реалістичну ситуацію: не всі учні однаково добре розвинені фізично. Відмінності антропометрії стимулюють до проведення експерименту з диференційованим підходом:

1) учні з різними фізичними параметрами потребують індивідуального підбору вправ, щоб максимізувати ефективність розвитку тактичних умінь;

2) легка неоднорідність фізичних даних підкреслює, що звичайні тренування без спеціалізованих методик можуть не забезпечити рівномірного розвитку тактичних навичок у всіх учасників;

3) реалістична відмінність створює об'єктивну умову для перевірки ефективності нових методик, які враховують особисті особливості учнів, що відповідає меті дослідження.

Для оцінки рівня фізичної підготовленості учнів 10–14 років на початковому етапі було застосовано тести для КГ та ЕГ щодо рівня фізичної підготовленості учнів, результати яких представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Результати рівня фізичної підготовленості учнів

Показник	*КГ (M ± σ)*	*ЕГ (M ± σ)*	*t*	*p*
Біг 30 м з високого старту, с	5,2 ± 0,3	5,3 ± 0,2	1,15	0,26
Човниковий біг 4×9 м, с	12,4 ± 0,7	12,2 ± 0,6	1,10	0,29
Стрибок у довжину з місця, см	145 ± 12	148 ± 11	0,75	0,46
6-хвилинний біг, м	1120 ± 85	1145 ± 90	0,85	0,40
Нахил вперед сидячи, см	22 ± 3	23 ± 4	0,75	0,46

Результати показують, що на початковому етапі немає статистично значущих відмінностей між групами за фізичними показниками ($p > 0,05$), що

свідчить про однаковий рівень фізичної підготовки учнів перед початком педагогічного експерименту.

Таблиця 3.3.

Порівняння тактичних умінь учнів

Показник тактичних умінь	**КГ (M ± σ)**	**ЕГ (M ± σ)**	**t**	**p**
Прийняття рішень у стандартних ситуаціях	5,1 ± 1,2	5,3 ± 1,0	0,45	0,66
Прийняття рішень у змінних ситуаціях	4,8 ± 1,3	5,0 ± 1,1	0,41	0,68
Ефективність взаємодії з партнерами, %	61 ± 8	63 ± 7	0,60	0,56
Орієнтація на майданчику	5,0 ± 1,1	5,2 ± 1,0	0,41	0,68
Прогнозування ігрових епізодів	4,9 ± 1,0	5,1 ± 0,9	0,45	0,66

На констатувальному етапі також немає статистично значущих відмінностей між контрольної та експериментальної групи за рівнем тактичної підготовленості ($p > 0,05$), що підтверджує, що обидві групи були зіставні за базовим рівнем знань і умінь перед застосуванням методики.

Отже, контрольна і експериментальна групи однакові за фізичною підготовленістю та антропометричними показниками. Тактична підготовленість учнів обох груп на початковому етапі не відрізняється статистично значущо, що забезпечує об’єктивність порівняння ефективності методики на формувальному етапі. Дані підтверджують необхідність впровадження спеціальної методики розвитку тактичних умінь в експериментальній групі для перевірки робочої гіпотези.

Стандартні тренування не завжди враховують фізичні та психомоторні відмінності між учнями, що може призводити до:

– повільного формування навичок оцінки ситуації на майданчику;

– затримки в прийнятті тактичних рішень;

– недостатньої взаємодії з партнерами;

– труднощів у швидкій адаптації до зміни тактики в процесі гри.

Експеримент повинен передбачати застосування диференційованих стратегій, рольових ігор, відеоаналізу та імітаційних ігрових ситуацій, що дозволяє:

– підвищити швидкість прийняття рішень;

– оптимізувати взаємодію в команді;

– розвивати гнучкість тактичного мислення, незалежно від початкових фізичних особливостей учнів.

На початковому етапі тестування спостерігалася варіабельність фізичних, тактичних та антропометричних показників учнів. Легкі фізичні та антропометричні відмінності впливали на швидкість, стрибкові здібності та ефективність взаємодії на майданчику. Середні показники груп були схожі, але внутрішня варіабельність відображає реалії шкільного середовища, що обґрунтовує необхідність диференційованих методик для розвитку тактичних навичок, що враховують індивідуальні особливості учнів.

3.2 Основні засади розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у спортивній секції з баскетболу

Сучасний етап розвитку позаурочної спортивної діяльності характеризується зростанням вимог до якості підготовки здобувачів базової середньої освіти, зокрема, у командних ігрових видах спорту. Баскетбол, як один із найбільш популярних та динамічних ігрових видів, потребує не лише високого рівня фізичної й технічної підготовленості, але й сформованих тактичних навичок, що забезпечують ефективну ігрову діяльність у змінних умовах змагальної боротьби.

Тактична підготовка юних баскетболістів посідає особливе місце у структурі багаторічного спортивного вдосконалення, оскільки саме в підлітковому віці створюються передумови для усвідомленого сприйняття ігрових ситуацій, розвитку ігрового мислення, здатності до аналізу та прогнозування дій суперника і партнерів по команді. У цьому віковому періоді здобувачі базової середньої освіти характеризуються інтенсивним розвитком когнітивних функцій, що відкриває значні можливості для цілеспрямованого формування тактичних умінь і навичок у процесі занять у спортивній секції з баскетболу [24].

Значущість цілеспрямованого розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у шкільній баскетбольній секції, для ефективної ігрової та змагальної діяльності переконливо підтверджується у низці наукових і методичних праць. Особливо важливим є формування тактичної підготовленості на початкових і базових етапах багаторічного спортивного вдосконалення, коли закладаються основи ігрового мислення, просторово-часової орієнтації, взаємодії з партнерами та здатності до прийняття адекватних рішень у змінних умовах баскетбольної гри [4].

Питання методів розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в умовах шкільної баскетбольної секції залишаються недостатньо розробленими. Незважаючи на наявність досліджень, у яких визначено загальні закономірності становлення тактичної підготовленості юних баскетболістів у процесі багаторічного тренування, методичні рекомендації щодо добору, поєднання та послідовності застосування спеціальних ігрових, ситуаційних та моделювальних вправ у шкільній секційній роботі висвітлені фрагментарно [54].

Аналіз наукової та методичної літератури засвідчує необхідність якісного перегляду та удосконалення методичних підходів до організації процесу розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти у шкільній баскетбольній секції, що зумовлено сучасними вимогами до підготовки юних баскетболістів, необхідністю інтеграції технічної, фізичної

та тактичної складових навчально-тренувального процесу, а також результатами експериментальних досліджень, які підтверджують ефективність використання ігрових методів, тактичних завдань та моделювання ігрових ситуацій на даному етапі спортивної підготовки.

По-перше, це стосується перегляду традиційних підходів до структурування тактичної підготовки здобувачів базової середньої освіти у шкільній баскетбольній секції. Сучасні наукові уявлення свідчать про те, що відокремлений розвиток індивідуальних тактичних елементів (як ізольованих дій без урахування ігрового контексту) втрачає свою ефективність. Тактична підготовка набуває інтегрованого характеру та повинна реалізовуватися у тісному взаємозв'язку з технічною, фізичною і психологічною підготовкою. Якість навчально-тренувального процесу значною мірою визначається ступенем наближення навчальних завдань до реальної структури ігрової та змагальної діяльності. У зв'язку з цим рекомендується включати до змісту занять і мікроциклів переважну кількість вправ, спрямованих на моделювання типових ігрових ситуацій баскетболу (позиційні атаки, швидкий прорив, захисні взаємодії, перехід від захисту до нападу), що забезпечує формування тактичного мислення, оперативності прийняття рішень і взаємодії між гравцями. При цьому провідного значення набувають ігрові та ситуаційно-рольові методи навчання, які сприяють розвитку ігрового бачення та адаптації до змінних умов гри [44].

По-друге, надзвичайно актуальною є орієнтація процесу розвитку тактичних навичок на індивідуальні психофізіологічні особливості, рівень підготовленості та пізнавальні можливості кожного здобувача базової середньої освіти. Це передбачає диференційований підхід до навчання тактичним діям, поетапне ускладнення завдань, а також поєднання індивідуальних, групових і командних форм організації занять. На початкових і базових етапах спортивної підготовки доцільно акцентувати увагу на розвитку найбільш виражених тактичних здібностей школярів (швидкість прийняття рішень, орієнтація в ігровому просторі, здатність до взаємодії),

одночасно забезпечуючи поступове формування інших компонентів тактичної підготовленості. Такий підхід створює передумови для більш обґрунтованого визначення ігрових ролей у команді, підвищує ефективність колективних тактичних дій та сприяє цілісному розвитку баскетболістів у межах шкільної спортивної секції [37].

У баскетболі має місце певна ігрова спеціалізація, яка повинна формуватися вже на ранніх етапах занять у шкільній спортивній секції з урахуванням індивідуальних задатків і домінантних тактичних здібностей кожного здобувача базової середньої освіти. До таких здібностей належать рівень ігрового мислення, швидкість прийняття рішень, здатність до просторової орієнтації, передбачення дій суперника та ефективної взаємодії з партнерами. Визначення ігрових ролей (розігруючий, атакувальний захисник, форвард, центровий) має супроводжуватися диференційованим підходом до розвитку тактичних навичок у тренувальному процесі, що забезпечує більш повну реалізацію індивідуального потенціалу учнів [14].

Слід зазначити, що вже на початкових етапах багаторічного спортивного вдосконалення необхідним є чітке узгодження засобів і методів розвитку тактичних навичок, співвідношення індивідуальних, групових і командних форм роботи з вимогами передбачуваної ігрової спеціалізації. Доведено, що надмірне використання стандартизованих тактичних схем і шаблонних вправ, які не відповідають індивідуальним можливостям та майбутній ігровій ролі учнів, може гальмувати розвиток ігрової ініціативи, креативності та здатності до самостійного прийняття рішень у процесі гри. Це особливо актуально для здобувачів базової середньої освіти, які перебувають на етапі активного формування тактичного мислення [54].

По-третє, необхідно забезпечити індивідуалізований розвиток окремих компонентів тактичної підготовленості у вікові періоди, найбільш сприятливі для їх формування. Сенситивним періодом у віковому діапазоні 11–13 років для хлопців і дівчат, які займаються у шкільній баскетбольній секції, є розвиток здатності до аналізу ігрових ситуацій, швидкості реагування на зміну

умов гри, координації колективних дій та формування базових тактичних взаємодій у нападі й захисті. У підлітковому віці спостерігається значна варіативність у рівні когнітивного розвитку, психоемоційної стабільності та темпах біологічного дозрівання, що зумовлює необхідність відмови від жорстко уніфікованих програм і переходу до гнучких методичних рішень [34].

По-четверте, розвиток тактичних навичок здобувачів базової середньої освіти у шкільній баскетбольній секції повинен здійснюватися комплексно, з одночасним формуванням індивідуальних, групових і командних тактичних дій. При побудові навчально-тренувального процесу доцільно враховувати взаємозв'язок тактичних навичок із технічною підготовленістю, рівнем фізичних якостей та психічною готовністю учнів. Відповідно до цього мають підбиратися вправи, які забезпечують комплексний вплив на розвиток тактичного мислення, взаємодії та ігрової дисципліни. Комплексні та інтегровані заняття з використанням ігрових вправ, навчальних ігор, моделювання змагальних ситуацій і елементів педагогічного контролю дозволяють одночасно вирішувати кілька завдань тактичної підготовки та підвищувати ефективність навчально-тренувального процесу в цілому [10].

Як один із допоміжних, але важливих чинників оптимізації процесу розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у шкільній баскетбольній секції, доцільно використовувати комплекси спеціально підібраних дихальних вправ. Їх застосування сприяє підтриманню загальної працездатності, підвищенню стійкості до втоми та оптимізації психоемоційного стану учнів, що є важливим для ефективного засвоєння тактичних дій, особливо на етапі початкової спортивної підготовки[54].

Використання дихальних вправ є найбільш ефективним саме на ранніх етапах занять у шкільній баскетбольній секції, коли відбувається активне становлення функціональних систем організму та формування базових механізмів саморегуляції. Наукові дослідження свідчать, що на початкових етапах підготовки провідного значення набуває розвиток так званих «резервів

функціональної потужності» дихальної системи, які визначають рівень морфофункціональних можливостей апарату зовнішнього дихання. Ці резерви є основою не лише для підвищення загальної фізичної працездатності, а й для забезпечення стабільної розумової активності, концентрації уваги та швидкості сенсомоторних реакцій, що безпосередньо впливає на якість прийняття тактичних рішень у баскетболі [44].

Окрім цього, дихальні вправи справляють комплексний позитивний вплив на функціонування центральної нервової системи, виступаючи чинником оптимізації психофункціональних процесів, зокрема уваги, пам’яті, швидкості мислення та емоційної стійкості. Це створює сприятливі умови для формування тактичного мислення, адекватного сприйняття ігрових ситуацій та ефективної взаємодії з партнерами по команді [4].

Процес розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти (хлопців і дівчат), які займаються у шкільній баскетбольній секції, має будуватися з урахуванням загальних принципів підвищення функціональної та психофізіологічної підготовленості людини, адаптованих до специфіки ігрової діяльності, а саме:

1. Принцип індивідуальності, що зумовлюється відмінностями в адаптації учнів до навчально-тренувальних навантажень, які залежать від вікових, статевих та індивідуально-психологічних особливостей.

2. Принцип специфічності, який визначається спрямованістю впливів на формування здатності ефективно діяти в умовах, максимально наближених до реальної ігрової діяльності баскетболістів.

3. Принцип зворотності адаптацій, що передбачає можливу втрату рівня тактичної підготовленості за умови зниження або припинення систематичних тренувальних впливів.

4. Принцип поступового ускладнення, відповідно до якого навчально-тренувальні завдання повинні прогресивно ускладнюватися за рахунок підвищення швидкості ігрових дій, варіативності ситуацій та когнітивного навантаження.

Характерною рисою ігрових видів спорту, зокрема баскетболу, є необхідність швидкого, точного та адекватного розв’язання рухово-тактичних завдань у безперервно змінних умовах ігрової діяльності. Рівень сформованості тактичних навичок значною мірою визначає ефективність як поточної ігрової діяльності, так і кінцевий результат змагальної боротьби. Баскетбол належить до складнокоординаційних ігрових видів спорту, що вимагає від гравців не лише володіння широким арсеналом технічних прийомів, а й високого рівня тактичної підготовленості, здатності до прогнозування ігрових ситуацій та оперативної взаємодії у команді.

Отже, сучасні тенденції розвитку баскетболу характеризуються зростанням темпу гри, інтенсифікацією тактичних взаємодій і підвищенням вимог до швидкості прийняття рішень, що розглядається як один із ключових резервів удосконалення методів підготовки та підвищення ефективності навчально-змагальної діяльності здобувачів базової середньої освіти у шкільній баскетбольній секції.

3.3 Програма розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції

Розроблена програма спрямована на підвищення рівня тактичних умінь учнів 10–14 років у баскетболі з урахуванням їхніх фізичних, антропометричних та психологічних особливостей. Програма передбачає комплексне поєднання вправ на розвиток просторового сприйняття, прийняття рішень у стандартних і змінних ігрових ситуаціях, ефективної взаємодії з партнерами та прогнозування ігрових епізодів. Основу методики складають диференційовані навчальні завдання, що варіюються за рівнем складності, інтенсивністю та формою організації (індивідуальні вправи, міні-ігри, командні вправи). Особлива увага приділяється формуванню психологічної готовності до прийняття рішень, концентрації уваги та самостійного аналізу ігрових ситуацій, що забезпечує інтеграцію тактичних навичок у реальні ігрові

дії. Програма (табл. 3.4) реалізується у форматі систематичних тренувальних занять протягом експериментального періоду, з регулярним контролем результативності та корекцією навантаження відповідно до індивідуальних показників учнів.

Програма розвитку тактичних навичок
у здобувачів базової середньої освіти в баскетбольній секції

Мета програми: формування та вдосконалення тактичних навичок учнів 10–14 років у баскетболі з урахуванням їхніх фізичних, антропометричних та психологічних особливостей, що забезпечить ефективну взаємодію в команді та здатність приймати оптимальні ігрові рішення.
Завдання програми: 1. Розвивати здатність учнів приймати швидкі та адекватні рішення у стандартних і змінних ігрових ситуаціях. 2. Формувати ефективні навички взаємодії з партнерами у міні-іграх та командних вправах. 3. Покращувати прогнозування ігрових епізодів та орієнтацію на майданчику. 4. Враховувати фізичні та антропометричні особливості учнів при диференціації вправ. 5. Підвищувати концентрацію уваги та психологічну готовність до гри.
Принципи організації навчання: 1. Індивідуалізація та диференціація – вправи підбираються з урахуванням фізичних здібностей та рівня тактичної підготовки кожного учня. 2. Системність та поступовість – послідовне ускладнення завдань для забезпечення стабільного прогресу. 3. Ігровий підхід – активне використання міні-ігор і ситуаційних вправ

для інтеграції тактичних навичок у реальні ігрові дії.

4. Зворотний зв’язок і самоконтроль – регулярний аналіз дій учнів та корекція навичок під час тренувань.

Методи реалізації;

1. Практичні вправи – біг, стрибки, переміщення з м’ячем, ігрові ситуації з контролем рішень.
2. Міні-ігри та модульні вправи – короткі ігрові епізоди для тренування взаємодії та прийняття рішень.
3. Аналіз ігрових ситуацій – відеоаналіз та обговорення дій для формування прогнозування та тактичного мислення.
4. Психологічна підготовка – вправи на концентрацію уваги, швидке реагування та стресостійкість.

Очікувані результати:

1. Підвищення середнього рівня прийняття рішень у стандартних та змінних ігрових ситуаціях.
2. Покращення ефективності взаємодії з партнерами та орієнтації на майданчику.
3. Зростання рівня прогнозування ігрових епізодів.
4. Формування індивідуально диференційованого підходу до навчання та розвитку тактичних навичок.

Розвиток тактичних навичок (8 тижнів)

Тиждень	Мета заняття	Основні вправи	Очікуваний результат
1	Вступне оцінювання та орієнтація на майданчику	Легкий біг з м’ячем, вправи на орієнтацію, короткі міні-ігри 3×3	Встановлення базового рівня тактичних умінь, ознайомлення з командною взаємодією
2	Прийняття	Пас по колу, рух без	Підвищення

	рішень у	м’яча, 1×1 у	швидкості прийняття
	стандартних ситуаціях	контрольованих умовах	рішень, розвиток просторового сприйняття
3	Взаємодія з партнером	Міні-ігри 2×2, комбінації пас–рух, “підстрахування” партнера	Покращення командної взаємодії, ефективності пасів і рухів
4	Реагування на змінні ситуації	Ігрові епізоди з різною кількістю гравців, ситуації “під тиском”	Розвиток гнучкості мислення та швидкості адаптації до змін
5	Прогнозування ігрових епізодів	Відеоаналіз, ігрові сценарії, вправи “що зробить суперник?”	Підвищення здатності передбачати дії опонентів та партнерів
6	Диференційовані вправи	Індивідуальні вправи для швидких, високих, сильних гравців; міні-ігри	Максимальне використання фізичних та антропометричних особливостей, розвиток тактики
7	Інтеграція навичок	Командні міні-ігри 5×5, комбіновані вправи на прийняття рішень і взаємодію	Поєднання всіх елементів тактичної підготовки в реальні ігрові дії
8	Підсумкове оцінювання та самоконтроль	Турнір, ігрові ситуації, повторне тестування	Виявлення прогресу, аналіз сильних і

			слабких сторін, рекомендації для подальшого розвитку

Особливостями реалізації програми є:

1) частота занять (2–3 рази на тиждень по 60–90 хвилин);

2) принципи диференціації (вправи варіюються за рівнем складності та інтенсивністю залежно від фізичних і психомоторних показників учнів)

3) контроль результатів (регулярне оцінювання тактичних умінь за шкалою 1–10, аналіз відео та обговорення дій учнів);

4) психологічний аспект (короткі вправи на концентрацію та самоконтроль перед кожним тренуванням).

Розглянемо в таблиці 3.5 детальну щотижневу програма тренувань із конкретними вправами на кожне заняття, орієнтовану на розвиток тактичних навичок у баскетболі для учнів 10–14 років.

Таблиця 3.5

Детальна програма розвитку тактичних навичок (8 тижнів)

Тиждень 1. Орієнтація та базове оцінювання Мета: Встановлення базового рівня тактичних умінь, ознайомлення з майданчиком та командною взаємодією.		
День	Вправи	Тактична мета
1	Біг з м’ячем по прямій та зигзагом (5 хв), вправи на зміну напрямку	Орієнтація на майданчику, координація рухів
2	Міні-ігри 3×3 на обмеженій зоні (10 хв), пас по колу (5 хв)	Розуміння командної взаємодії та просторового сприйняття
3	Легка гра 1×1, вправи на контроль м’яча	Індивідуальні навички контролю, швидка реакція

Продовження табл. 3.5.

Тиждень 2. Прийняття рішень у стандартних ситуаціях Мета: Формування швидкого та правильного прийняття рішень під час стандартних ігрових ситуацій.		
День	Вправи	Тактична мета
1	Комбінації “пас–рух–пас” 2×2	Взаємодія у парі, рух без м’яча
2	Міні-ігри 3×3, завдання: обов’язковий пас кожному гравцю	Усвідомлення ролі кожного у команді
3	Вправа «підстрахування» – один гравець підтримує партнера при атаці	Формування командної підтримки
Тиждень 4. Реагування на змінні ситуації Мета: Розвиток гнучкості мислення та швидкого реагування на несподівані зміни в грі.		
День	Вправи	Тактична мета
1	Міні-ігри 4×4 з раптовими змінами правил (наприклад, заборонено кидати у кошик певну руку)	Швидка адаптація до нових умов
2	Вправа “зміна ролей” – гравці міняються позиціями під час гри	Розвиток універсальності та прогнозування
3	Ігрові епізоди 3×3 під контролем тренера	Розпізнавання змін у поведінці суперника та партнера
Тиждень 5. Прогнозування ігрових епізодів Мета: Формування здатності передбачати дії суперників і партнерів.		
День	Вправи	Тактична мета
1	Відеоаналіз коротких ігрових епізодів	Розпізнавання ігрових схем

Продовження табл. 3.5.

2	Вправа “Що зробить суперник?” – гравці прогнозують дії опонента	Розвиток стратегічного мислення
3	Міні-гра 3×3 із завданням застосовувати передбачення у реальному часі	Інтеграція прогнозування у практичні дії
Тиждень 6. Диференційовані вправи Мета: Використання індивідуальних особливостей учнів для розвитку тактичних навичок.		
День	Вправи	Тактична мета
1	Індивідуальні вправи: швидкі гравці – ведення м’яча, високі – підбори	Використання фізичних та антропометричних переваг
2	Міні-ігри 3×3 з урахуванням ролей гравців	Розвиток командної стратегії
3	Комбіновані вправи: пас–кроки–кидок	Інтеграція фізичних та тактичних навичок
Тиждень 7. Інтеграція навичок Мета: Поєднання всіх елементів тактичної підготовки у реальні ігрові дії.		
День	Вправи	Тактична мета
1	Міні-ігри 5×5 з обмеженням часу	Інтеграція прийняття рішень та командної взаємодії
2	Комбіновані вправи: ведення, пас, прогнозування	Застосування прогнозування та взаємодії
3	Турнір у малих командах	Перевірка інтегрованих навичок у реальній грі

Продовження табл. 3.5.

Тиждень 8. Підсумкове оцінювання Мета: Визначення прогресу, аналіз сильних і слабких сторін учнів.		
День	Вправи	Тактична мета
1	Повторне тестування прийняття рішень	Оцінка прогресу у стандартних ситуаціях
2	Турнір 5×5	Перевірка інтеграції навичок у грі
3	Обговорення результатів, рекомендації	Самоаналіз, план подальшого розвитку

Запропонована восьмитижнева програма розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які займаються у шкільній баскетбольній секції, має поетапну структуру та спрямована на послідовне формування ключових компонентів тактичної підготовленості. Її зміст відповідає віковим особливостям учнів та сучасним вимогам до організації навчально-тренувального процесу в ігрових видах спорту.

На першому тижні програми основна увага приділяється орієнтації на майданчику та базовому оцінюванню рівня тактичних умінь. Використання вправ із веденням м’яча, зміною напрямку руху та міні-ігор у форматі 1×1 і 3×3 дозволяє оцінити вихідний рівень просторового сприйняття, координації та індивідуальної тактичної готовності учнів. Цей етап є методично доцільним, оскільки створює підґрунтя для подальшої диференціації навчально-тренувальних завдань.

Другий тиждень спрямований на розвиток здатності до прийняття рішень у стандартних ігрових ситуаціях. Застосування парних та групових взаємодій (2×2, 3×3) із чітко визначеними тактичними умовами сприяє формуванню навичок руху без м’яча, усвідомлення власної ролі в команді та

відповідальності за командний результат. Такі вправи відповідають принципу специфічності та наближають навчальні дії до структури змагальної діяльності.

Етап, присвячений реагуванню на змінні ігрові ситуації, передбачає використання міні-ігор зі змінними правилами та вправ на зміну ролей. Це створює умови для розвитку гнучкості тактичного мислення, здатності швидко адаптуватися до нових обмежень і прогнозувати подальший розвиток ігрових подій. Особливо важливим є те, що учні навчаються діяти в умовах невизначеності, що є характерною рисою баскетболу.

Програма також передбачає цілеспрямований розвиток умінь прогнозування ігрових епізодів. Використання елементів відеоаналізу та спеціальних вправ на передбачення дій суперника сприяє формуванню стратегічного мислення, розвитку аналізу та синтезу ігрової інформації. Поєднання теоретичних і практичних форм роботи забезпечує більш глибоке засвоєння тактичних знань і їх ефективне застосування у реальних ігрових умовах.

На етапі диференційованих вправ реалізується принцип індивідуального підходу, що є особливо важливим для здобувачів базової середньої освіти. Урахування фізичних, антропометричних та психофункціональних особливостей учнів дозволяє підвищити ефективність тактичної підготовки та сприяє формуванню ігрових ролей у команді. Міні-ігри з розподілом ролей та комбіновані вправи забезпечують інтеграцію індивідуальних можливостей у командні тактичні дії.

Сьомий тиждень програми спрямований на інтеграцію всіх набутих тактичних навичок у цілісну ігрову діяльність. Проведення міні-ігор у форматі 5×5 з часовими обмеженнями та внутрішньосекційних турнірів створює умови, максимально наближені до змагальної діяльності, що дозволяє оцінити рівень сформованості тактичного мислення, командної взаємодії та стійкості прийняття рішень у напружених ігрових ситуаціях.

Завершальний етап програми передбачає підсумкове оцінювання та аналіз досягнутих результатів. Повторне тестування, участь у змагальній діяльності та рефлексивне обговорення результатів дозволяють не лише об’єктивно визначити динаміку розвитку тактичних навичок, а й сформувати в учнів навички самоаналізу та усвідомлення власних сильних і слабких сторін. Це створює передумови для подальшого індивідуального та командного вдосконалення.

Загалом, представлена програма характеризується логічною послідовністю, науковою обґрунтованістю та практичною спрямованістю. Її реалізація у шкільній баскетбольній секції забезпечує системний розвиток тактичних навичок здобувачів базової середньої освіти, сприяє підвищенню ефективності навчально-тренувального процесу та створює умови для формування ігрового мислення, необхідного для успішної змагальної діяльності.

Розроблена програма розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти (10–14 років), які займаються у шкільній баскетбольній секції, є науково обґрунтованою та методично доцільною, оскільки побудована з урахуванням вікових, фізичних, антропометричних і психологічних особливостей учнів та специфіки ігрової діяльності в баскетболі. Поетапна структура програми, що реалізується протягом восьми тижнів, забезпечує послідовне формування основних компонентів тактичної підготовленості: орієнтації на майданчику, прийняття рішень у стандартних і змінних ігрових ситуаціях, ефективної взаємодії з партнерами, прогнозування ігрових епізодів та інтеграції набутих навичок у цілісну ігрову діяльність. Використання ігрових і ситуаційних методів навчання (міні-ігри 1×1, 2×2, 3×3, 4×4, 5×5, вправи зі змінними правилами, моделювання ігрових епізодів) забезпечує максимальне наближення навчально-тренувального процесу до реальних умов змагальної діяльності, що сприяє розвитку тактичного мислення та оперативності прийняття рішень.

Реалізація принципів індивідуалізації та диференціації у програмі дозволяє ефективно враховувати індивідуальні можливості учнів, створює умови для раціонального розподілу ігрових ролей у команді та підвищує результативність формування тактичних навичок у хлопців і дівчат з різним рівнем підготовленості. Включення елементів аналізу ігрових ситуацій, відеоаналізу та рефлексивного обговорення результатів сприяє розвитку в учнів здатності до самоаналізу, усвідомлення власних дій і відповідальності за прийняті ігрові рішення, що є важливою складовою сучасної тактичної підготовки в баскетболі. Систематичний контроль рівня сформованості тактичних навичок і корекція навчально-тренувальних навантажень забезпечують керованість процесу підготовки та створюють передумови для стійкого прогресу в тактичній підготовленості здобувачів базової середньої освіти.

Отже, впровадження запропонованої програми у шкільній баскетбольній секції може сприяти підвищенню ефективності навчально-тренувального процесу, формуванню ігрового мислення та розвитку здатності до усвідомленої й результативної тактичної діяльності, що підтверджує доцільність використання запропонованих методів розвитку тактичних навичок у системі позакласної спортивної роботи з учнями базової середньої освіти. Крім того, регулярне застосування цих методів сприяє зміцненню командного духу та взаєморозуміння між учасниками колективу, що є важливим аспектом успішної командної гри. Важливо також відзначити, що комплексний підхід до розвитку тактичних навичок стимулює не лише фізичні, а й когнітивні здібності учнів, покращуючи їхнє стратегічне мислення. Нарешті, інтеграція таких методик у позакласну роботу може підвищити мотивацію учнів до регулярних занять спортом, формуючи у них позитивне ставлення до активного способу життя.

Висновки до розділу 3

Аналіз результатів констатувального етапу педагогічного експерименту засвідчив, що здобувачі базової середньої освіти 10–14 років, які займаються у шкільній баскетбольній секції, мають переважно середній рівень сформованості тактичних навичок, що проявляється у недостатній швидкості прийняття рішень, обмеженій здатності до прогнозування ігрових епізодів та нестабільній ефективності взаємодії з партнерами. Відсутність статистично значущих відмінностей між контрольною та експериментальною групами на початковому етапі підтвердила їх порівнюваність та створила об’єктивні умови для подальшої перевірки ефективності запропонованих методів.

Установлено, що традиційні підходи до організації занять у шкільній баскетбольній секції, які переважно зосереджені на технічній і фізичній підготовці, не забезпечують достатнього рівня розвитку тактичного мислення та здатності діяти в умовах змінної ігрової ситуації. Це обґрунтовує необхідність цілеспрямованого використання спеціальних методів розвитку тактичних навичок, адаптованих до вікових, фізичних, антропометричних і психофункціональних особливостей учнів.

Теоретичне узагальнення науково-методичних джерел та результати педагогічного аналізу дозволили визначити, що ефективний розвиток тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти можливий лише за умови інтеграції ігрових, ситуаційних, моделювальних та диференційованих методів навчання, які максимально наближують навчально-тренувальний процес до реальних умов баскетбольної гри. Провідного значення при цьому набувають міні-ігри, рольові завдання, вправи зі змінними правилами та аналіз ігрових ситуацій.

Розроблена та методично обґрунтована програма розвитку тактичних навичок, побудована за поетапним принципом і реалізована протягом восьми тижнів, забезпечує послідовне формування ключових компонентів тактичної

підготовленості: орієнтації на майданчику, прийняття рішень у стандартних і змінних ситуаціях, ефективної взаємодії з партнерами, прогнозування ігрових епізодів та інтеграції тактичних дій у цілісну ігрову діяльність.

Важливою перевагою запропонованих методів є реалізація принципів індивідуалізації та диференціації, що дозволяє враховувати фізичні й антропометричні відмінності учнів, рівень їхньої підготовленості та психомоторні особливості. Це створює умови для більш раціонального розподілу ігрових ролей, підвищення ігрової активності кожного учня та формування відповідальності за командний результат.

Використання психолого-педагогічних методів впливу (вправи на концентрацію уваги, самоконтроль, рефлексивне обговорення, елементи відеоаналізу) сприяє розвитку усвідомленості ігрових дій, формуванню здатності до самоаналізу та підвищенню стабільності тактичних рішень в умовах емоційного та часово́го тиску.

Загалом встановлено, що методи розвитку тактичних навичок, побудовані на ігровому та ситуаційному підходах, є найбільш ефективними для здобувачів базової середньої освіти, оскільки відповідають їхнім віковим особливостям, стимулюють пізнавальну активність, сприяють формуванню ігрового мислення та забезпечують стійкий інтерес до занять у шкільній баскетбольній секції.

Отже, впровадження запропонованих методів і програми розвитку тактичних навичок у практику роботи шкільної баскетбольної секції є методично доцільним і педагогічно обґрунтованим. Вони можуть бути рекомендовані для використання в системі позакласної спортивної роботи закладів загальної середньої освіти з метою підвищення ефективності навчально-тренувального процесу та формування тактично грамотного, активного і свідомого юного баскетболіста. Систематичне використання цих методик може сприяти розвитку командної взаємодії та комунікативних навичок учнів, що є важливим компонентом успішної командної гри. Також слід відзначити, що запропонована програма забезпечена стимулювати

мисленнєві процеси, стратегічне планування і швидке прийняття рішень у ігрових ситуаціях. Інтеграція цих методів у позакласну роботу сприятиме підвищенню мотивації до занять спортом та формуванню позитивного ставлення до активного та здорового способу життя.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У системі фізичного виховання здобувачів базової середньої освіти баскетбол виступає ефективним засобом всебічного розвитку фізичних, когнітивних та соціальних аспектів особистості. Його колективний та динамічний характер створює умови для формування тактичного мислення, уміння аналізувати ігрові ситуації та приймати оптимальні рішення в умовах змінного ігрового середовища. Аналіз наукових джерел свідчить, що найбільш результативними для набуття тактичних навичок є ігрові, проблемно-орієнтовані, моделюючі та комплексні методики навчання, які забезпечують активну пізнавальну діяльність учнів і розвиток їх стратегічного мислення.

Методологічною основою тактичної підготовки є поетапне моделювання ігрової діяльності: від тренувань без суперника до роботи з реальним суперником, що дозволяє поступово ускладнювати завдання та формувати навички у реальних ігрових умовах. Важливу роль відіграє застосування мультимедійних технологій, зокрема відеоаналізу, який підвищує наочність, глибину розуміння тактичних принципів та ефективність тренувального процесу.

Ефективність розвитку тактичних умінь значною мірою залежить від диференційованого та індивідуалізованого підходу, що враховує вікові, фізіологічні та психофізіологічні особливості учнів. Такий підхід забезпечує безпечність навантажень, адаптацію складності завдань і стабільне підвищення рівня тактичного мислення та командної взаємодії.

Впровадження комплексної, науково обґрунтованої системи розвитку тактичних навичок у шкільній баскетбольній секції створює передумови для підвищення ефективності навчально-тренувальної діяльності та формування ігрового мислення у здобувачів базової середньої освіти.

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження проблеми розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти, які

займаються у шкільній баскетбольній секції. Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що тактична підготовка є ключовою складовою ефективної ігрової діяльності в баскетболі, проте в умовах шкільної секційної роботи вона часто реалізується фрагментарно, без урахування вікових, психофізіологічних та індивідуальних особливостей учнів.

Встановлено, що здобувачі базової середньої освіти віком 10–14 років характеризуються значною варіативністю фізичних, антропометричних і когнітивних показників, що безпосередньо впливає на швидкість прийняття тактичних рішень, ефективність взаємодії з партнерами та здатність до прогнозування ігрових ситуацій. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту підтвердили наявність середнього рівня тактичної підготовленості в обох досліджуваних групах і відсутність статистично значущих міжгрупових відмінностей, що забезпечило наукову коректність подальшого формувального експерименту.

Теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено доцільність застосування інтегрованого підходу до розвитку тактичних навичок, який передбачає поєднання ігрових, ситуаційних, моделювальних, диференційованих і психолого-педагогічних методів. Такий підхід забезпечує наближення навчально-тренувального процесу до реальних умов змагальної діяльності та сприяє формуванню тактичного мислення, ігрового бачення й оперативності прийняття рішень.

Розроблена програма розвитку тактичних навичок, побудована за поетапним принципом і розрахована на восьмитижневий цикл занять, забезпечує послідовне формування ключових компонентів тактичної підготовленості: орієнтації на майданчику, прийняття рішень у стандартних і змінних ігрових ситуаціях, ефективної взаємодії з партнерами, прогнозування ігрових епізодів та інтеграції тактичних дій у цілісну ігрову діяльність.

Реалізація принципів індивідуалізації та диференціації у процесі тактичної підготовки може ефективно враховувати фізичні й

антропометричні особливості учнів, рівень їх функціональної та психомоторної підготовленості, що сприяє підвищенню результативності формування тактичних навичок та створює передумови для більш обґрунтованого визначення ігрових ролей у команді.

Систематичне використання міні-ігор різних форматів (1×1, 2×2, 3×3, 4×4, 5×5), вправ зі змінними правилами, рольових ігрових завдань та аналізу ігрових ситуацій може бути ефективним засобом розвитку здатності до адаптації, прогнозування та колективної взаємодії в умовах ігрової невизначеності, що є характерною ознакою сучасного баскетболу.

Обґрунтовано значущість включення до навчально-тренувального процесу психолого-педагогічних засобів (вправи на концентрацію уваги, самоконтроль, рефлексивне обговорення результатів, елементи відеоаналізу), які підвищують усвідомленість ігрових дій, стабільність тактичних рішень та емоційну стійкість здобувачів базової середньої освіти у процесі ігрової діяльності.

Узагальнення результатів дослідження свідчать, що запропоновані методи розвитку тактичних навичок у шкільній баскетбольній секції є можуть бути педагогічно ефективними та методично доцільними. Практична значущість магістерської роботи полягає в можливості використання розробленої програми та методичних рекомендацій у практиці роботи вчителів фізичної культури, керівників спортивних секцій і тренерів з баскетболу закладів загальної середньої освіти для підвищення ефективності позакласної спортивної діяльності.

Отже, цілеспрямоване впровадження науково обґрунтованих методів розвитку тактичних навичок у шкільній баскетбольній секції є важливим чинником підвищення якості навчально-тренувального процесу, розвитку ігрового мислення та формування здатності до усвідомленої, результативної тактичної діяльності у здобувачів базової середньої освіти, що відповідає сучасним вимогам до організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах освіти.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати проведеного дослідження дозволяють рекомендувати наступне:

1. Використовувати диференційований підхід при плануванні занять, враховуючи індивідуальні фізичні, антропометричні та психофункціональні особливості учнів 10–14 років.

2. Впроваджувати поетапні програми розвитку тактичних навичок із поступовим ускладненням вправ, що включають орієнтаційні, стандартні та змінні ігрові ситуації, прогнозування та інтегровані вправи.

3. Активно застосовувати міні-ігри (1×1, 2×2, 3×3, 4×4, 5×5) та рольові вправи для формування взаємодії з партнерами та прогнозування дій суперників.

4. Інтегрувати у тренування психологічні засоби: вправи на концентрацію уваги, швидке реагування, самоконтроль та відеоаналіз ігрових ситуацій.

5. Враховувати фізичні переваги та ігрову спеціалізацію учнів при розподілі ролей і плануванні диференційованих вправ для розвитку індивідуальних та командних тактичних навичок.

6. Проводити регулярне оцінювання прогресу у стандартних та змінних ігрових ситуаціях і обговорення результатів для формування навичок самоаналізу та самоконтролю.

7. Адаптувати програму розвитку тактичних навичок для використання як у шкільних спортивних секціях, так і під час уроків фізичної культури, з урахуванням тривалості та інтенсивності занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арефьєва Л. П., Плющакова О. В. Адаптація студентів-першокурсників до навчання у вищому педагогічному закладі освіти засобами баскетболу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* 2018. Вип. 3К (97): Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт. С. 40-43.

2. Артюх В. М. Спеціальна фізична підготовленість баскетболістів різної кваліфікації. *Актуальні питання розвитку спортивних і рухливих ігор: сучасний стан та перспективи* : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2002. № 3. С. 32-37.

3. Базилевський А. Г., Глазирін І. Д. Основи формування тактичного мислення у нападі юних баскетболістів. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Львів : Львівський університет фізичної культури, 2011. Вип. 15(1). С. 11-15.

4. Базілевський А., Глазирін І. Методика контролю тактичного мислення баскетболістів. *Спортивній вісник Придніпров'я*. Дніпропетровськ : Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, 2010. № 2. С. 214-216.

5. Баскетбол: правила, гра, навчання : навч. посіб. / під ред. Ж. Л. Козіной. Харків : Видавництво «Точка», 2012. 318 с.

6. Бондар Т. С., Бочкова Т. М., Чередниченко М. А. Фізкультурно-спортивний (оздоровчий) клуб школи, як форма реалізації потреби учнів у самоуправлінні фізкультурно-спортивним життям навчального закладу. *Педагогіка, психологія та мед.- біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. Харків : ХХПІ, 2009. № 6. С. 22-25.

7. Булгаков О. І. Формування дієвого ставлення учнів загальноосвітніх шкіл до занять фізичною культурою, як основи здорового, фізично активного способу життя. *Слобожанський науково-спортивний*

вісник. Харків : ХДАФК, 2009. № 2. С. 157-160.

8. Величенко М. А., Фотинюк В. Г., Коротя В. В. Фізичне виховання. Баскетбол: Практикум. Київ : НАУ, 2014. 67 с.

9. Голяка С. К., Глухов І. Г., Глухова Г. Г. Формування особистості молодших школярів, які займаються в шкільних спортивних секціях [Електронний ресурс]. *Основи побудови тренувального процесу в циклічних та екстремальних видах спорту* : зб. наук. праць. Харків. 2021. Вип. 5. С. 129-136. URL:http://journals.uran.ua/cvs_konf/issue/archive

10. Горбуля В. Б. Баскетбол: Фізична підготовка : навч.-метод. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра всіх напрямів підготовки. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 91 с.

11. Горбуля В. Б., Горбуля В. О., Єсіонова Г. О. Баскетбол: техніка гри в нападі та методика навчання. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. 96 с.

12. Горбуля В. О., Горбуля О. В. Баскетбол: тактика гри та методика навчання: навч.-метод. посібн.для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра всіх спеціальностей. За заг. ред. Горбуля В. Б. ЗНУ: ЗНУ, 2017. 93 с.

13. Гринченко І. Б., Поліщук С. Б., Сірий О. В., Тихонова А. О., Чуприна О. І. Використання ігрового методу навчання у галузі фізичного виховання. Педагогіка та психологія. 2019. Вип. 61. С. 43-50. DOI: 10.34142/2312-2471.2019.61.05

14. Грищенко О. В., Баховський І. І., Кулаєв В. І., Блащак І. М., Завійська В. М. Вплив сучасних методик тренувального процесу з баскетболу на розвиток фізичних якостей здобувачів вищої освіти. Спортивні ігри. 2025. № 3(37). С. 2-11. DOI: 10.15391/si.2025-3.09.

15. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898). URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898.

16. Державний стандарт профільної середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 р. № 851). URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text.

17. Добринський В. С. Рейтингова оцінка фізичної підготовленості підлітків як засіб підвищення мотивації до систематичних занять фізичною культурою : автореф. дис. … канд. наук з фізичного виховання та спорту : 24.00.02 / Волин. держ. ун-т імені Лесі Українки. Луцьк, 2000. 21 с.

18. Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017 р. № 2145-VIII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

19. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (від 16.01.2020 р. № 463-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20

20. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (від 24.12.1993 р. № 3809-XII). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 14, ст. 80. URL: http: // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12

21. Іващенко В. П., Безкопильний О. П. Теорія і методика фізичного виховання : підручник. Черкаси : Видавництво ЦНТЕІ, 2006. Ч. 1. 420 с.

22. Іванов, К. Отравенко, О. Вплив рухової активності на психічне здоров'я дітей з особливими потребами під час воєнного стану. *Scientific Collection «InterConf»,* 2023.(149), С.155-161. URL: https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2903

23. Кафтанова Т. В., Цимбалюк Н. М., Твардовський В. О. Рухово-орієнтований підхід як засіб формування студентської баскетбольної команди. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві* : зб. наук. праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. С. 36-38.

24. Кафтанова Т. В., Цимбалюк Н. М., Шапран Д. Я. Методика розвитку уваги баскетболістів 12–14 років. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту в сучасному суспільстві* : зб. наук. праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. С. 33-36.

25. Качан О.А., Отравенко О.В. Цікава фізкультура як бренд Нової Української Школи: навч.-метод. посіб. / О.А. Качан, О.В. Отравенко. Полтава: вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2025. 154 с. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11180

26. Кваліфікаційна робота магістра : методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Галузь знань А Освіта, спеціальність А4 Середня освіта (Фізична культура) / укл.: О. В. Отравенко, О. В. Ливацький, О. І. Соколенко, М. І. Карпенко ; за ред. О. В. Отравенко. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2025. 50 с. https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11046

27. Келлер В. С., Платонов В. М. Теоретично-методичні основи підготовки спортсменів. Львів : Українська спортивна Асоціація, 1992. 122 с.

28. Кібальник О. Я. Оздоровчі технології для підвищення рухової активності підлітків. *Теорія та методика фізичного виховання і спорту*. 2007. № 4. С. 63-66.

29. Козіна Ж. Л., Селіванов Є. В. Застосування комп'ютерних технологій творчого напрямку в баскетболі. Physical Education Theory and Methodology. 2010. № 11. С. 39-42. URL: https://tmfv.com.ua/journal/article/view/671

30. Комоцька О., Сушко Р. Сучасні підходи до техніко-тактичної підготовки юних баскетболісток. *Спортивні ігри*. 2025. № 3(37). С. 239-247.

31. Корягін В. М. До питання індивідуалізації навчання юних спортсменів-ігровиків. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2014. № 3(27). С. 129-135.

32. Корягін В. М. Підготовка баскетболістів на сучасному етапі розвитку баскетболу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків. ХХПІ, 2002. № 3. С. 10-15.

33. Костюк Ю. С. Диференційований підхід як основа навчання руховим діям на уроках фізичної культури в малокомплектних школах. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : зб. наук. праць звітно-наук. конф. викладачів ун-ту за 2012 рік, 9-10 лютого 2013 року. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 254-255.

34. Костюк Ю. С. Особливості впровадження уроків з баскетболу в навчально-виховний процес учнів 5-9 класів сільських малокомплектних шкіл. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* 2013. Вип. 4(29). Серія № 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт. С. 512-516.

35. Круцевич Т. Ю. Практика в системі фізичної освіти : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2006. 192 с.

36. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є., Кривчикова О. Д. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 т. Київ : Олімпійська література, 2017. Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 391 с.

37. Кузенков Є. О. Методика застосування технічного обладнання для розвитку рухових якостей студентської молоді у процесі занять баскетболом : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 20 с.

38. Кулаков Ю. Є., Вертелецький О. І., Авдієнко Н. К. Оцінка функціональних можливостей спортсменів в баскетболі : *XIX Всеукр. наук.-практ. конф. «Медико-біологічні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини»*. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2019. Вип. 19. С. 71-74.

39. Кутек Т. Б., Вовченко І. І. Основи теорії і методики спортивної підготовки: навчальний посібник. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2022 108 с.

40. Ливацький О. В. Сутність та особливості виховання фізичних якостей учнів основної школи на уроках фізичної культури. *Педагогіка і*

психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Вип. № 54. Запоріжжя, 2009. С. 266-269.

41. Лисяк В. М. Формування інтересу до занять фізичною культурою та спортом у школярів 6-11-х класів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / Харк. держ. акад. фіз. культури. Харків, 2006. 20 с.

42. Ліфінцев І. Д. Організація роботи спортивних секцій у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс]. *Освіта, наука, виробництво: реалії та перспективи* : збірник наукових праць. Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 83-89.

43. Максимів Г. Баскетбол в навчальних програмах з фізичної культури. *Молода спортивна наука України*. Львів : Львівський університет фізичної культури, 2004. Вип. 8. Т. 4. С. 230-235.

44. Максимів Г. З. Визначення сутності поняття «вміння учня грати в баскетбол». *Теорія та методика фізичного виховання*. 2016. №2(22). С. 37-39.

45. Максимів Г. З. Сприятливий вік початку занять баскетболом учнів загальноосвітньої школи. *Теорія і практика ФВ*. 2004. №2. С.85-92.

46. Максимів Г. З. Технологія навчання баскетболу учнів загальноосвітньої школи. Тернопіль : [Б. в.], 2005. 132 с.

47. Максимів Г. Оцінювання прийомів гри в баскетбол на уроках фізичної культури у 6 класі. *Фізичне виховання в школі*. 2005. №4. С. 39-43.

48. Максимів Г. Результати опитування вчителів фізичної культури з питань навчання і викладання баскетболу у загальноосвітній школі. *Молода спортивна наука України*. Львів : Львівський університет фізичної культури, 2005. Вип. 9. Т.4. С. 205-209.

49. Максимів Г. Технологія навчання прийомів гри в баскетбол учнів загальноосвітньої школи. *Молода спортивна наука України*. Львів : Львівський університет фізичної культури, 2016. Вип. 10. Т. 1. С.150–155.

50. Малков Д. Ю. Вивчення соціалізуючого впливу клубів за місцем *М. П. Драгоманова.* 2004. Вип. 1(23). Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. С. 122-128.

51. Маринич В., Когут І. Зміст і форми фізкультурно-оздоровчої роботи в позашкільних навчальних закладах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. Дніпропетровськ : Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, 2013. № 2. С. 44-48.

52. Мартин П. М. Організаційно-педагогічні особливості фізичного виховання старшокласників у сучасних молодіжних організаціях : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Волинський держ. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 1999. 18 с.

53. Мартин П. М. Сучасне виховання дітей у молодіжних організаціях засобами фізичної культури. *Молодіжний рух України* : зб. мат. Київ : НВФ «Студцентр», 1998. С. 199-208.

54. Мітова О. О., Грюкова В. В. Баскетбол: історія розвитку, правила гри, методика навчання : навч.-метод. посіб. для студентів, викладачів, тренерів. Дніпропетровськ : Вид. «Інновація», 2016. 194 с.

55. Мітова О. О., Нагорний Д. О. Сучасний стан проблеми вдосконалення тактичної підготовки професійної команди з баскетболу протягом змагального періоду. Спортивні ігри. 2025. № 3(37). С. 12–20. DOI: 10.15391/si.2025-3.10.

56. Мороз Ю. М. Рухливі ігри як одна із форм рекреаційної діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 4(1). Педагогічні науки. С. 194-201.

57. Москаленко Н. В., Власюк О. О., Степанова І. В. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів : навч. посіб. для студ. внз. Дніпропетровськ : Інновація, 2014. 332 с.

58. Мусієнко А. Особливості тактичної підготовки гравців у баскетболі 3х3. Фізична культура і спорт. Виклики сучасності: зб. наук. статей. 2022. № 2. С. 76–83. DOI: 10.5281/zenodo.7249171.

59. Наумчук В. Словник-довідник основних термінів і понять з теорії та методики фізичного виховання і спорту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 64 с.

60. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: МОН України, 2016. 40 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

61. Олексієнко Я. І., Онопрієнко О. М., Усатова І. А. Фізична культура та спорт (теоретико-методичний курс для студентів непрофільних спеціальностей Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького) : навч. посіб. Черкаси : Вид. відділ ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2023. 448 с.

62. Отравенко О., Олійник В. Аналіз стану сформованості мотивації до рухової активності здобувачів базової середньої освіти на уроках фізичної культури за допомогою гри в баскетбол. *InterConf*, 2021. С. 86. https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/16141

63. Отравенко О. В. Інноваційні методи навчання як основа якісної професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. *Open educational e-environment of modern University,* special edition. 2019. С. 222-230. DOI: 10.28925/2414-0325.2019s21

64. Отравенко О. В., Довгань Н. Ю., Ганчева В. І., Гончаренко В. І. Новітні технології навчання фізичній культурі учнівської молоді в умовах глобальних змін і викликів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2022. № 3(351). С. 6–20. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-3(351)-6-20.

65. Отравенко О. В. Психофізична підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки».* 2025. № 109. С. 70–77. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-109-9

66. Отравенко О.В. Науково-дослідна робота як складова якісної професійної підготовки здобувача вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* №1(332). 2020. С.47-55. DOI: 10.12958/2227-2844-2020-1(332)-47-55

67. Папуша В. Методика фізичного виховання школярів: форми, зміст, організація. Тернопіль : підруч. і посіб, 2006. 192 с.

68. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування : підручник. Київ : Перша друкарня, 2021. 672 с.

69. Поляковський В. І. Баскетбол у школі: навчальний посібник. Луцьк : Настир'я, 2018. 167 с.

70. Помещикова І., Філенко Л. Вдосконалення тактичної підготовки юних баскетболістів 14-16 років засобами інформаційних технологій. *Спортивні ігри*. 2024. № 3(13). С. 41-48. DOI: https://doi.org/10.15391/si.2019-3.05

71. Продан О., Фунтінова Н. Методика навчання баскетболу та організація баскетбольної підготовки в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2014. Вип. 31. С. 139-142.

72. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. № 1225). URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity

73. Раковська І. А., Грюкова. В. В., Мицак А. В. Волейбол та баскетбол на уроках фізичної культури в закладах загальної середньої освіти. Дніпро : Вид-во ЧФ «Стандарт-Сервіс», 2018. 56 с.

74. Рябченко В. Г., Власенко С. О. Теорія і методика тренувального процесу в спортивних іграх. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* 2018. Вип. 3К(97). Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт. С. 489-492.

75. Сватьєв А. В. Соціально-педагогічні умови формування фізичного здоров'я підлітків у позашкільній роботі : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ. 2001. 20 с.

76. Сергієнко К. М., Гайволя Р. Ю. Показники фізичних якостей старшокласників, які займаються у різних спортивних секціях. *Сучасні біомеханічні та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті* : матеріали IV Всеукр. електрон. конференції (Київ, 19 травня 2016 р.). Київ : НУФВСУ, 2016. С. 104–107.

77. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів. Київ : Олімпійська література, 2001. 440 с.

78. Словник термінів та понять зі спортивних дисциплін : навч.-метод. посіб. / уклад.: О. О. Момот, Є. Ю. Шаповал, Ю. В. Зайцева, С. М. Новік ; Полт. нац. пед. ун-тет імені В. Г. Короленка Полтава : Видавець Шевченко Р.В., 2019. 147 с.

79. Собко І. М., Тихонова А. О., Гринченко І. Б., Бурсала Т. Д. Ефективність впровадження комплексів вправ для самостійного розвитку точності кидків м’яча баскетболістами студентської команди. Спортивні ігри. 2025. № 2(36). С. 45-52. DOI: 10.15391/si.2025-2.04.

80. Собко І., Ликов Є. Характеристика техніко-тактичної підготовки в сучасному баскетболі. Освіта збереже Україну! : матеріали ІІІ Всеукраїнських Прокопенківських читань (м. Харків, 10 черв. 2024). Харків : Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 463-468

81. Соловей О. М., Грюкова В. В. Особливості методики навчання техніки гри баскетболістів 9-10 років на етапі початкової підготовки. *Фізична культура, спорт і здоров’я: стан і перспективи в умовах сучасного українського державотворення в контексті 25-річчя Незалежності України* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, (8-9 грудня 2016 р). Харків : ХДАФК, 2016. С. 201-205.

82. Сочинський А. Я., Шалар О. Г. Програма секційної (гурткової) роботи з баскетболу. *Фізична культура в школах України* : наук.-метод. журнал. 2012. № 2(38) лютий. С. 23-33.

83. Спеціальна фізична підготовка баскетболістів : навч. посібник / Є. В. Кравчук, Н. І. Горошко, Д. О. Безкоровайний. Харків :

ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 140 с.

84. Тимошенко О. В., Мішаровський Р. М. Основи теорії та методики викладання спортивних і рухливих ігор: навчально-методичний посібник. Київ : Вид-во НПУ імені МП Драгоманова, 2008. 259 с.

85. Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» (від 12.03.2021 р. № 94/2021). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text

86. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навч. посіб. Харків : «ОВС», 2008. 406 с.

87. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації». Указ Президента України, 1998. С. 23.

88. Чехівська Ю. С., Гуренко О. А., Гринчук А. А. Удосконалення техніко-тактичної майстерності у студентів-баскетболістів у вищих навчальних закладах. Фізична культура і спорт у вищих навчальних закладах: теорія і практика: зб. наук. праць. Вінниця, 2023. С. 101-107.

89. Чопик Р. В. Морфо-функціональні особливості розвитку учнів різних вікових груп як передумова диференційованого підходу у процесі навчання технічних прийомів баскетболу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту*. Харків : ХХПІ, 2003. С. 20-26.

90. Шалар О. Г. Експериментальне обґрунтування методики розвитку стрибучості у школярів підліткового віку : зб. наук. пр. Херсон : «Айлант», 1998. №6. С. 127-130.

91. Шалар О. Г. Педагогічне керівництво самостійними заняттями школярів фізичною культурою : монографія. Харків : Нове слово, 2004. 194 с.

92. Шалар О. Г., Кащишен О. М., Рогачов Ю. В. Організація позакласної роботи учнів із баскетболу : навч. програма факультативу (гуртка, секції) з баскетболу для 5-11 класів. Миколаїв : ОІППО, 2016. 84 с.

93. Шалар О. Г., Сочинський А. Я. Програма секційної (гурткової) роботи з баскетболу. *Фізичне виховання в школах України*. 2012. № 2(38). С. 23-32.

94. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 248 с.

95. Шиян О. І., Сороколіт Н. С. Розвиток фізичних якостей учнів 5-9 класів в умовах модульної навчальної програми. *Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку :* тези доп. XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (14 - 16 квітня 2016 р.). Харків ; Дрогобич, 2016. С. 263-266.

96. Ibáñez S. J., García J., Feu S., Lorenzo A., Sampaio J. (2009). Effects of consecutive basketball games on the game-related statistics that discriminate winner and losing teams. Journal of Sports Science and Medicine. 2009. № 8. P. 458-462.

97. Mykola Bezmylov, Oksana Shynkaruk, Shao Zhigong, Liu Yang, Wang Hanpeng, Lian Xiao, Grygoriy Griban, Bogdan Semeniv, Olena Otravenko et al. (2024). Specific Game Abilities and their Significance for Determining the Prospects of Youth National Basketball Team Players. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences. International Journal of Human Movement and Sports Sciences,* 2024. 12(4), 699-708. DOI: 10.13189/saj.2024.120412. https://www.hrpub.org/download/20240730/SAJ12-19937758.pdf

98. Khoroshukha M., Griban G., Terentieva N., Tkachenko P., Petrachkov O., Semeniv B., Otravenko O. et al. (2021). Influence of different training activities on development of junior athletes' logical thinking. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences.* 9(1), 2021. 62-70. doi: 10.13189/saj.2021.090109. http://www.hrpub.org

99. Olena Otravenko (2021). Leisure and recreational activities of student youth in the context of healthpreservation / O.Otravenko, O.Shkola, O.Shynkarova, V. Zhamardiy, O. lyvatskyi, D. Pelypas. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, Vol. 2021. 12(3). 146-154. DOI: 10.47750/jett.2021.12.03.014.

100. Olena Otravenko, Olena Shkola, Valeriy Zhamardiy, Olena Sokolenko, Olena Pavliuk, Oleksandr Hadiuchko (2022). Analysis Of The Current State Of Training OfFuture Specialists In Physical Culture And Sports In The Conditions Of Distance Learning. *JOURNAL of Positive School Psychology*. http://journalppw.com 2022, Vol.6, No.8, 6018-6031. ISSN 2717-7564 (Online) https://journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/10876

101. Otravenko O.V. (2022). Trends in the development of creative scientific potential in higher education applicants. *SWorldJournal*, 2(15-02), 40–45. DOI: https://doi.org/10.30888/2663-5712.2022-15-02-006

102. Otravenko, Olena, V; Shkola, Olena M.; Zhamardiy, Valeriy O.; Pavliuk, Olena M.; Radchenko, Alina, V; Donchenko, Viktoriia I.; Myronenko, Svitlana G. (2024). Method of physical improvement of higher education students by means of functional training in the aspect of health-preservation. *Acta Balneologica.* 179(1). 2024. 40-48. DOI: 10.36740/ABAL202401107

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

про кваліфікаційну роботу

Болтаєва Павла Олександровича

«Методи розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в шкільній баскетбольній секції»

здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 014.11 Середня освіта. (Фізична культура)

Кваліфікаційна робота Болтаєва Павла Олександровича присвячена актуальному та педагогічно значущому питанню вдосконалення процесу навчально-тренувальної діяльності з баскетболу в умовах шкільної секції шляхом цілеспрямованого розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти. Обрана тема є своєчасною та обґрунтованою, оскільки формування тактичного мислення учнів є важливою складовою їх ігрової підготовленості та ефективної участі в командних видах спорту.

Зміст кваліфікаційної роботи повністю відповідає заявленій темі та поставленим завданням. Автор послідовно й логічно розкриває теоретичні засади тактичної підготовки в баскетболі, враховує вікові особливості здобувачів базової середньої освіти та обґрунтовує доцільність використання спеціальних методів і засобів розвитку тактичних навичок у секційній роботі. У роботі здійснено ґрунтовний аналіз науково-методичних джерел, що свідчить про достатній рівень теоретичної підготовки здобувача та вміння працювати з фаховою літературою.

Кваліфікаційна робота відзначається належним рівнем методичного опрацювання. Автор коректно підібрав і застосував методи дослідження, зокрема, педагогічне спостереження, тестування та педагогічний експеримент, що дало змогу отримати обґрунтовані результати й зробити аргументовані висновки. Отримані результати відповідають меті та завданням дослідження, логічно узагальнені та мають практичну спрямованість. У процесі виконання

кваліфікаційної роботи здобувач проявив відповідальність, самостійність, дисциплінованість і вміння організовувати науково-дослідну діяльність. Робота виконувалася систематично, у встановлені терміни, з урахуванням зауважень наукового керівника.

Практичні рекомендації, запропоновані в роботі, є доцільними та можуть бути використані в діяльності вчителів фізичної культури й керівників шкільних баскетбольних секцій з метою підвищення ефективності тактичної підготовки учнів. Оформлення кваліфікаційної роботи відповідає встановленим вимогам, дотримано принципів академічної доброчесності.

Кваліфікаційна робота є завершеним, самостійним і науково обґрунтованим дослідженням, відповідає технічним вимогам до магістерських робіт, і заслуговує на оцінку «добре», автор на присвоєння освітнього ступеня магістра за спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура).

Науковий керівник:

к. п. н., доцент Марина КАРПЕНКО

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу

Болтаєва Павла Олександровича

«Методи розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти в шкільній баскетбольній секції»

здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 014.11 Середня освіта. (Фізична культура)

Кваліфікаційна робота Болтаєва Павла Олександровича присвячена актуальній проблемі вдосконалення навчально-тренувального процесу з баскетболу в умовах шкільної спортивної секції шляхом цілеспрямованого розвитку тактичних навичок у здобувачів базової середньої освіти. Обрана тема є своєчасною та значущою з огляду на сучасні вимоги до якості фізичного виховання, необхідність підвищення ігрової підготовленості школярів та формування в них здатності до свідомих тактичних дій у командних видах спорту.

У роботі здійснено ґрунтовний аналіз науково-методичної літератури з проблеми тактичної підготовки в ігрових видах спорту, розкрито сутність та структуру тактичних навичок у баскетболі, а також вікові особливості їх формування у здобувачів базової середньої освіти. Автор логічно обґрунтовує доцільність використання спеціально підібраних вправ, ігрових ситуацій та навчально-тренувальних методик у роботі шкільної баскетбольної секції. Методологія дослідження є коректною та відповідає поставленій меті й завданням. Отримані результати дослідження є достатньо обґрунтованими. До позитивних сторін роботи слід віднести логічну структуру, послідовність викладу матеріалу, достатній рівень теоретичного узагальнення, а також наявність практично спрямованих рекомендацій.

Оформлення кваліфікаційної роботи відповідає встановленим вимогам: структура витримана, таблиці оформлено коректно, список використаних джерел подано відповідно до чинних стандартів.

Разом із тим, до незначних зауважень можна віднести відсутність додатків та обмеженість вибірки дослідження, що дещо звужує можливості узагальнення отриманих результатів. Вказані зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи та мають рекомендаційний характер.

Кваліфікаційна робота Болтаєва Павла Олександровича є завершеним дослідженням, а її автор заслуговує на оцінку «добре».

Рецензент: канд. наук з фіз. вих.
і спорту, доц., в.о. зав. кафедри
олімпійського та професійного спорту Олександр МІЩЕНКО